

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Roman Horník

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

System vzdělávání seniorů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Lenka Pipová

Vypracoval:
Roman Horník

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Systém vzdělávání seniorů zpracoval samostatně a použil jsem uvedenou literaturu v seznamu literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Tištěná a elektronická bakalářská práce jsou totožné.

V Brně dne 26. 4. 2011

.....

podpis

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Lence Pipové za velmi užitečnou metodickou pomoc, odborné vedení a podnětné připomínky, které mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Dále děkuji účastníkům průzkumného šetření, kteří mi věnovali svůj čas a zkušenosti.

Děkuji také své rodině za podporu a pomoc v průběhu celého studia.

Roman Horník

OBSAH

Úvod	3
Teoretická část práce	
1. Vymezení pojmů senior, stáří a jeho periodizace	5
1.1 Dělení stáří: biologické, sociální a kalendářní	6
1.2 Charakteristika procesu stárnutí jeho procesy změny s ním spojené	7
2. Věda a vzdělávání seniorů	10
2.1 Andragogika	10
2.2 Gerontologie	12
3. Vzdělávání seniorů v současném světě a ČR	14
3.1 Celoživotní vzdělávání a legislativa	14
3.2 Celoživotní učení v ČR	16
4. Edukace seniorů	18
4.1 Historie edukace seniorů	18
4.2 Zájmové vzdělávání – edukace seniorů	19
4.3 Faktory ovlivňující vznik a rozvoj edukace seniorů	21
4.4 Podmínky a faktory ovlivňující proces učení seniorů	24
4.5 Cíle a funkce učení a vzdělávání seniorů	25
4.6 Metody a formy edukace seniorů	27
4.6.1 Metody výuky seniorů	28
4.6.2 Formy výuky seniorů	30

Praktická část

5. Průzkum nabídky vzdělávání seniorů	36
5.1 Univerzity třetího věku (U3V)	36
5.2 Jazykové školy	42
5.3 Knihovna jako aktivizační centrum	43
5.4 Zdravá města podporují aktivní stáří	54
6. Závěr	55
Resumé	56
Anotace	57
Seznam použité literatury	58
Seznam zkratk a symbolů	60

Úvod

Téma bakalářské práce je „**Systém vzdělávání seniorů**“. Téma vzdělávání seniorů mně oslovilo, protože vzdělávání je důležité a přínosné nejen pro mladou generaci, ale také pro dospělé a seniory. Zajímá mě, jaké možnosti vzdělávání mají senioři, kteří jsou součástí našeho života a celé společnosti. Vzdělávání seniorů se dostává do popředí zájmu společnosti a problematika kvality života seniorů je v posledních letech tématem v mnoha oborech, zasahuje tedy i do oblasti systému vzdělávání.

Vzdělávání je proces, který se týká nejenom samotných seniorů, ale i nás všech. Dnes se často mluví o kvalitě života seniorů, trávení volného času a vlivu na fyzickou a psychickou stránku života seniorů. Období stárnutí je provázeno řadou změn, a proto je stárnutí mnohdy chápáno jako období nemoci, nemohoucnosti, samoty a nepotřeby.

V posledních letech jsme mohli zaznamenat zlepšení možnosti vzdělávání seniorů. Změny můžeme sledovat v nabídce vzdělávání seniorů, kde je hlavní snahou zlepšit jejich kvalitu života. V seniorském věku je důležitá potřeba být i nadále užitečný, aktivní, a nebýt vyčleněn ze společenského života a společnosti. K uspokojení těchto potřeb významně přispívá vzdělávání, které u seniorů vede k pocitu uspokojení, možnosti realizace a pocitu důstojnosti a uplatnění. Stále se v moderní společnosti prodlužuje délka života, a tak stáří člověka zaujímá významnější místo v jeho životě, než tomu bylo dříve.

Pro současné vyspělé země je typické, že jejich obyvatelstvo výrazně stárne. Toto demografické stárnutí znamená, že se snižují počty osob na trhu práce, zvyšuje se průměrný věk osob, které jsou ekonomicky aktivní, a celkově se zvyšuje podíl osob, které jsou ekonomicky neaktivní z důvodu pobírání starobního nebo invalidního důchodu. Cíl je zřejmý – udržet tyto osoby co nejdéle na trhu práce. Proto efektivní začleňování a udržení populace předseniorského a seniorského věku na trhu práce je v současnosti jedním z klíčových témat sociální politiky.

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit možnosti vzdělávání seniorů z důvodů nových technologií ve společnosti a nutnosti jejich poznání. Zjistit možnosti vzdělávání seniorů v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč, jeho dostupnost a místo, kde vzdělávání probíhá.

Teoretická část se zaměřuje na vymezení pojmů a jejich rozdělení. Na aspekty, které ovlivňují život seniorů a průběh jejich života, postavení seniorů ve společnosti a základní pojmy z hlediska gerontagogiky. Dále se věnuje vzdělávacím a edukačním aktivitám, které jsou pro seniory určeny. Teoretická část bude zpracována pomocí obsahové analýzy dostupných materiálů.

Praktická část bakalářské práce je věnován průzkumu možností vzdělávání seniorů s cílem zjistit situaci v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč, v jakých oblastech se mohou vzdělávat, a kde vzdělávání probíhá. Pro praktickou část práce byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu - strukturovaný (řízený) rozhovor a průzkumné šetření. Tento průzkum bude probíhat v institucích, které vzdělávání seniorů poskytují, dále sběrem informací pomocí internetové sítě a vlastních poznatků a zjištění.

Teoretická část práce

1. Vymezení pojmu senior, stáří a jeho periodizace

Pro označení člověka žijícího v období stáří nacházíme v odborné literatuře různé pojmy. Gerontologie pracuje nejčastěji s pojmem „geront“, v psychologické literatuře se používá pojem „senescent“, jinde se hovoří o „starých“ nebo o „důchodcích“. Zejména označení „starý“ má negativní citové zabarvení; jeho nevhodnost kritizovaly i materiály OSN při příležitosti Mezinárodního roku starších lidí.

Pojem „senior“ se ve vzdělávací praxi začal používat především proto, že je významově neutrální. Pro jeho kodifikaci ve vědách o výchově mluví to, že:

- neexistuje jiné emočně nezatížené obecné označení pro člověka v celém věkovém období stáří,
- systémově navazuje na pojem sérum,
- je jasný a flexibilní,
- je příznivě přijímán a používán i samostatnými účastníky vzdělávacích aktivit.¹

Stáří je obecným označením pozdních fází ontogeneze, přirozeného průběhu života. Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory (především chorobami, způsob života a životními podmínkami) a je spojeno s řadou významných změn sociálních (osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí). Všechny změny příčinné i následné se vzájemně prolínají, mnohé jsou protichůdné, jednotné vymezení a periodizace stáří se tak stávají velmi obtížnými.²

Stáří je přirozený a předvídatelný proces změn, ale vyznačuje se značnou variabilitou v typech a rychlosti. Týká se našeho fyzického vzhledu, energetického stavu, duševních schopností a společenského života. Změny jsou většinou z nás vnímány jako ztráta, protože nás nutí vzdát se řady zájmů, přijmout nové role a poradit si s omezenějšími schopnostmi.³

---

¹ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 27.

² MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 18.

³ TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Computer Press, Brno 2009, s. 14,15.

1.1 Dělení stáří: biologické, sociální a kalendářní

Biologické stáří je hypotetické označení konkrétní míry involučních změn. Jsou to změny vnějšího vzhledu člověka – vrásčitá kůže, zbarvení vlasů, shrbená postava. Dále jsou to změny vnitřní – organismus stárne a funkce orgánů se zhoršuje, např. problémy se srdcem, žaludeční potíže, nedostatečná tvorba hormonů (insulin ve slinivce břišní – cukrovka). Typické změny pro stáří, se tykají zhoršení funkce smyslů např. zrak, čich, sluch, hmat, motorika. Jsou to změny nevratné, přesto v dnešní době existují pomůcky, které zlepší funkci smyslů např. brýle, naslouchátka.

Sociální stáří je obdobím, v němž se kombinuje několika sociálních změn či splněním určitého kritéria – nejčastěji odchodem do starobního důchodu, dosažením určitého věku. Sociální stáří je také dáno změnou rolí v životě a ekonomického zajištění. Stáří je v tomto smyslu chápáno jako sociální událost.

Sociální stáří lze rozdělit do čtyř období, tzv. věků.

- První věk je označován jako předproduktivní - období dětství a mládí, charakterizované růstem, vývojem, vzděláváním, profesní přípravou, získáváním zkušeností a znalostí.
- Druhý věk je produktivní – období dospělosti, biologické produktivity života (založení rodiny), sociální a především pracovní.
- Třetí věk je postproduktivní, což představuje stáří nejen jako období poklesu zdatnosti a odpočinku, ale především fázi bez produktivní přínosnosti. To je však nebezpečné východisko k podceňování, diskriminování, minimalizaci potřeb, pauperizaci.
- Čtvrtý věk bývá někdy označován jako fáze závislosti. Toto označení je nevhodné, vzniká totiž dojem, jakoby nesoběstačnosti.

Kalendářní stáří (chronologické) je vymezeno dosažením určitého stanoveného věku, který vychází z data narození, od kterého se obvykle nápadně projevují involuční změny. Výhodou kalendářního vymezení stáří je jednoznačnost, jednoduchost a snadné srovnání. Kalendářní rozdělení nepřihlíží k jinak významným rozdílům mezi ženami a muži. Význam rozdělení je v orientaci potřeb, rizik a nároků vůči společnosti u osob určitého věku.⁴

---

⁴ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 19, 20.

V poslední době se stále častěji uplatňuje následující členění pro seniory:

65-74	mladí senioři (dominuje problematika adaptace na penzionování, volného času, aktivit, seberealizace),
75-84	staří senioři (změna funkční zdatnosti, specifická medicínská problematika, atypický průběh chorob),
85 a více	velmi staří senioři (na významu nabývá sledování soběstačnosti a zabezpečení).

1.2. Charakteristika procesu stárnutí, jeho procesy a změny s ním spojené

Stárnutí je obecně biologickým jevem. Nelze nalézt příklad živého organismu či struktury, které by nepodléhaly procesu stárnutí. Nesmrtelnost byla kýženým nesplnitelným cílem, a proto byla připisována bohům, stala se vlastností pohádkových bytostí.

V celém snažení lze nalézt dva základní trendy:

- snahu o prodloužení života,
- snaha o prodloužení života, kdy je člověk aktivní, a o zmírnění příznaků stáří.⁵

Určitou variantu kategorizace, odvíjející se spíše od kvalitativních faktorů, představuje dělení periody stáří tzv. třetí a čtvrtý věk. Zatímco pro třetí věk je typická především nezávislost a aktivita (proto např. univerzity třetího věku), čtvrtý věk se vyznačuje závislostí na druhých lidech při zajišťování základních potřeb.

Ačkoliv senioři jako celek tvoří homogenní skupinu a veškeré snahy o bližší charakteristiku znamenají nepřipustnou generalizaci, v odborné literatuře jsou popisovány některé vlastnosti typické pro tuto skupinu.⁶

---

⁵ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 20, 21, 27.

⁶ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 184.

Často jsou uváděny negativní rysy, které bývají obvykle primární příčinou sociální exkluze a diskriminace seniorů, např.:

- ohrožení chudobou,
- nezaměstnanost,
- zdravotní omezení,
- obtížné zvládnání moderních technologií,
- sociální a prostorová izolace,
- systémová segregace,
- diskriminace, předsudky, ageismus.

V ČR žijí i důchodci pod hranicí chudoby. Polovina všech obyvatel domovů pro seniory se do těchto zařízení neuchyluje proto, že by potřebovali každodenní péči, nýbrž z pocitu osamělosti, snahou nebýt na obtíž či vyřešit svůj problém s bydlením (případně problém svých dětí). Varuje i údaj, že z celkového počtu nezaměstnaných tvoří osoby starší 50 let celou jednu čtvrtinu. Senioři se tak stávají celospolečenským problémem, který plní strany denního i odborného tisku. Pozitivní je, že jeho intenzivní medializace napomáhá i změnám přístupů při jeho řešení.⁷

Proces stárnutí (také gerontogeneze) je zákonitý, druhově specifický, celoživotní proces, jehož involuční projevy se stávají ve 4. decenniu, event. na přelomu 4. a 5. decennia. Je to proces individuální, který probíhá se značnou interindividuální variabilitou (každý člověk stárne do určité míry svým tempem) danou nejen různou genetickou výbavou, ale také různými životními podmínkami, interakcemi s prostředím, odlišným zdravotním stavem i životním stylem.

Současně jde o proces asynchronní (heterochronní), postihující nerovnoměrně různé struktury a funkce organismu, opět zčásti v souvislosti s jejich zatěžováním a stimulováním (aktivitou) či poškozováním (chorobnými procesy).

Průběh stárnutí může být modulován také pozdními důsledky zásahů (vlivů) v tzv. kritických vývojových periodách, vyznačujících se mimořádnou vnímavostí a ovlivnitelností organismu.⁸

---

⁷ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 184.

⁸ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 22.

Tělesná involuce

Po šedesátém roce života nabývá tělesná involuce rychlejšího tempa. V různých orgánech ubývá funkčních tkání, zčásti je nahrazuje vazivo, oči bývají přecitlivělé k silnému světlu. Sluch se zhoršuje plynule po celé období stáří.

Po sedmdesátce je častá tzv. polymorbidita, tj. současný výskyt více než jedné chronické nemoci. Častou příčinou nemoci a smrti jsou úrazy.

Lze konstatovat, že stárnutí je kontinuální proces, součást celoživotního vývoje organismu. Jeho průběh je u každého specificky určen rámcovou genetickou informací.⁹

Duševní involuce

V duševním stárnutí se prolínají vlivy biologického věku mozku i celého těla s vlivem zkrácené životní perspektivy, změněného vzhledu a dalších společenských faktorů, které s sebou věk nese, a které determinují duševní involuci.

Psychickou involuci můžeme chápat jako demontáž osobnosti, která probíhá více či méně spořádaně. Člověk ztrácí vztah k určitým osobám, zálibám, hodnotám, ideálům i osobním cílům. S novými problémy a stresy se vyrovnává primitivnějším způsobem (tím se blíží dítěti).

Dlouhověkost

Dlouhověkost je označení věku, obvykle nad 90 let (někdy nad 85 let). Dlouhověcí lidé tvoří jen nepatrnou část populace, ale jejich počet stále stoupá (zvyšování životní úrovně, snižování nároků životního prostředí na tělesnou zdatnost, medicínský pokrok). V souvislosti s dlouhověkostí lze uvažovat i o maximální délce života. Ta je druhově specifická a geneticky polygenním způsobem determinována (ať přímým naprogramováním, nebo odolností tělesných struktur, spolehlivostí funkcí, dokonalostí obranných a reparačních mechanismů). Snížení náročnosti životních podmínek a medicínský pokrok poněkud zvyšují naději na dosažení extrémního věku i jeho délku. V současné době se předpokládá maximální délka lidského života asi 125 let.¹⁰

---

⁹ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 22, 23.

¹⁰ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 21, 25, 26.

2. Věda a vzdělávání seniorů

Stárnutím a stářím se z dílčích aspektů zabývá řada oborů a vědních disciplín. K účinnějšímu přenášení jejich poznatků do života je však potřebná větší integrace znalostí, jejich zobecňování, formulování obecných zákonitostí života ve stáří v celé jeho komplexnosti. Takový integrovaný komplexní pohled ztěžuje výrazně interdisciplinární, multidimenzionální charakter zkoumané a zpracovávané problematiky.

Existenci obecné vědy o stáří brání metodologická roztržitost i širší záběr, která vylučuje jeho zvládnutí jedním člověkem do žádoucí hloubky. Úkolem obecné vědy o stáří je především vytvářet předpoklady pro týmovou komunikaci, sjednocovat terminologie, definovat pojmy, identifikovat klíčové problémy a zpřístupňovat poznatky a pohledy každého dílčího oboru všem ostatním.¹¹

2.1 Andragogika

Andragogika je vědní a studijní obor zaměřený na veškeré aspekty vzdělávání a učení dospělých. Je to specifická součást věd výchovných, vzdělávacích a vyučovacích.

Použití termínu andragogika není prozatím v našem prostředí všeobecně rozšířeno, i když se tato situace výrazně mění. Ani v jiných zemích se pojem andragogika většinou neprosadil, používá se spíše výraz vzdělávání dospělých, další vzdělávání atd.

Andragogika je:

- vědní obor v systému věd o výchově a vyučování, zaměřený na veškeré aspekty vzdělávání a učení se dospělých,
- studijní obor v programu pedagogických věd, sloužící přípravě odborníků v oblasti vzdělávání dospělých.¹²

---

¹¹ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 10.

¹² BENEŠ, M. *Andragogika*. Grada Publishing, 2008, s. 11.

Společenský zájem o vzdělávání dospělých v poproduktivním věku vznikl z následujících důvodů:

- Populace v průmyslových zemích stárne, od čehož se očekávají společenské, kulturní, ekonomické a politické důsledky.
- Zkracování životní pracovní doby a zvyšování průměrné životnosti vedlo k tomu, že v mnoha zemích je důchodová fáze života již delší než doba přípravy na povolání. Produktivní a neproduktivní fáze života se dostávají do ekonomicky nepříznivé relace.
- Lidé v důchodovém věku tvoří v mnoha zemích politicky vlivnou skupinu. I jejich ekonomická (konzumní) síla je značná.
- Senioři se tak stali společenským problémem a zároveň předmětem zájmu vědy i vzdělávání dospělých.¹³

Obecně se dá říci, že vyšší věk hraje významnou roli především v aspektu náročnosti učení. S věkem je učení obtížnější a klade vyšší nároky na dobu potřebnou k osvojení poznatků. Studenti ve věku 40-45 let potřebují v průměru o 10-20% více času než studenti o generaci mladší. Ve vyšším věku se proměňují i paměťové dispozice, důraz se přesouvá z paměti mechanické na logickou a z paměti krátkodobé na dlouhodobou. Projevuje se i určitý pokles kapacity zpracovávaných informací i míra jejich udržení v paměti. Rychlost učení je postupně nahrazována jistotou a přesností, omezení kapacity paměti racionálnější selekcí zpracovávaných informací i větším množstvím již dříve osvojených vědomostí a dovedností. Dospělý člověk je rovněž většinou veden výraznější motivací k učení, která bývá podmíněna orientací na vyšší životní potřeby, jeho sociální situací i těsnějším propojením cílů edukačního procesu s jeho pracovním i soukromým životem.¹⁴

Můžeme říci, že andragogika znamená doprovázení člověka při jeho cestě za vzděláním, poznáním a pochopením světa.¹⁵

---

¹³ BENEŠ, M. *Andragogika*. Grada Publishing, 2008, s. 89.

¹⁴ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 62, 63.

¹⁵ BENEŠ, M. *Andragogika*. Grada Publishing, 2008, s. 11.

2.2 Gerontologie

Gerontologie je uznávanou vědeckou disciplínou o stárnutí a stáří. Samotný termín gerontologie vznikl ve 30. letech 20. století. Je dělena na gerontologii experimentální, gerontologii sociální a gerontologii klinickou, resp. geriatrii.

Gerontologie experimentální se zabývá mechanismy biologického procesu stárnutí buněk, tkání, orgánů a organismů a samozřejmě studuje také procesy biologického a psychologického stárnutí člověka. Získat poznatky o mechanismech stárnutí je důležité, protože na jejich základě lze teprve cíleně, i když jistě omezeně, doporučovat postupy, které proces stárnutí mohou oddálit nebo zeslabit.¹⁶

Gerontologie sociální tematizuje dopady stárnutí na stáří člověka. Současně si všímá i společenských a sociálních faktorů, které procesy stárnutí ovlivňují. Zjišťuje a kategorizuje sociální potřeby stárnoucích a starých lidí a v poslední době favorizuje zdravé resp. úspěšné stárnutí s cílem udržet praktickou soběstačnost seniorů.

Gerontologie klinická neboli geriatrie je řádný lékařský obor, který se zabývá zvláštnostmi chorob ve stáří a specifickými aspekty léčby starých lidí. Zvláštnostmi je míněn především výskyt více nemocí současně, nezřídka jejich atypický průběh, chronicita a časté komplikace.¹⁷

Gerontagogika je vymezována jako hraniční vědní disciplína na pomezí **andragogiky** jako vědy o výchově a vzdělávání dospělých a **gerontologie** jako vědy o stárnutí a stáří. Někteří odborníci (např. E. Livečka) ji nazývají **gerontopedagogika**. Předmětem gerontagogiky je studium a systematizace poznatků týkajících se široce chápané edukace (tj. výchovy a vzdělávání) ve vztahu k seniorskému věku člověka.¹⁸

---

¹⁶ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Havlíček Brian Team, Praha 2010, s. 201, 202.

¹⁷ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Havlíček Brian Team, Praha 2010, s. 202.

¹⁸ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 18, 21.

Gerontagogika je relativně samostatná oblast:

- Ve vztahu k disciplínám věd o výchově má společný předmět, a to edukaci, výchovu v užším smyslu slova. Má také společné metody zkoumání tohoto předmětu včetně stejných základních strukturálních prvků, liší se však svým zaměřením na cílovou skupinu jako předmětové specifikum.
- Ve vztahu k andragogice je její organickou součástí, je to specializovaná andragogická disciplína, protože senioři jsou součástí populace dospělých.
- Ve vztahu ke gerontologickým disciplínám se gerontagogika vyčleňuje svými metodami, ale má společné zaměření na základní cílovou skupinu – na seniory.¹⁹

Gerontopedagogika v užším slova smyslu se zabývá výchovou a vzděláváním seniorů ve stáří a ke stáří. Nová vědní disciplína se snaží hledat cesty, jakým způsobem připravit člověka na poslední etapu života, jak navrátit důstojnost stáří a vymezit úlohu člověka ve stáří.

Gerontopedagogika v širším slova smyslu je prezentována jako teoreticko-empirická disciplína zaměřena na pomoc, péči a podporu seniorů. Jejím důležitým posláním je pomoci najít úctu k vlastnímu bytí a zodpovědnost za svůj život a vymezit novou roli stáří v postmoderní době.²⁰

---

¹⁹ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 18, 21.

²⁰ KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Grada Publishing, Praha 2008, s. 52.

3. Vzdělávání seniorů v současném světě a ČR

3.1 Celoživotní vzdělávání a legislativa

V moderní společnosti přestává být myšlenka celoživotního rozvoje jedince rozvíjená po staletí nedosažitelným ideálem a více méně akademickým tématem, ale nabývá podoby každodenní reality. Stále více lidí, a to nejen ve vyspělých zemích západního světa, žije v prostředí primárně založeném na získání a distribuci znalostí. Participace na celoživotním učení se zde stává nutností a nikdy nekončícím procesem. Učení tak nehraje pouze roli významného faktoru kvality života jednotlivých občanů, ale stává se základním elementem života celé společnosti.

Myšlenka nutnosti a přínosu celoživotního učení není nová. Připomenutí zasluží zakladatel moderní pedagogiky J. A. Komenský a jeho systém výchovy pro každý věk (*pampediae*). Obzvláště intenzivně pak podobné koncepty rozvíjela epocha osvícenství. V moderní době zkoumali otázku vzdělávání, které probíhá celý život, např. J. Dewey, E. Yeaxlee nebo E. Lindeman. Reálných obrysů však tento dosud ideální koncept začal nabývat až v poválečné době.

Ekonomické a sociální změny vyvolaly na přelomu 50. a 60. let 20. století zvýšenou poptávku po kvalifikované pracovní síle, což posléze vytvářelo tlak na tehdejší vzdělávací systémy. Vyspělé státy se snažily reagovat otevřením stávajících formálních školských systémů pro dospělé účastníky. Tento krok se ovšem ve svém důsledku ukázal jako nedostatečný, neboť školy neprokázaly svou schopnost připravit člověka na měnící se životní situace.

Jako přelomový se ukázal rok 1970, vyhlášený OSN rokem výchovy a vzdělávání. Mezi další významné koncepty patřily např. koncept permanentního vzdělávání Rady Evropy či cyklického vzdělávání OECD. Celoživotní vzdělávání začalo být chápáno jako doprovodný jev celého života a jako účinný nástroj v boji proti sociálnímu vyloučení a nezaměstnanosti, proti politickým i ekonomickým problémům.²¹

---

²¹ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 13, 14, 15.

V druhé polovině 70. let 20. století nastává hospodářská recese a prioritu získává boj proti nezaměstnanosti a zvýšení ekonomické konkurenceschopnosti. Koncept celoživotního vzdělávání ustoupil do pozadí.

Vše se mění až v 90. letech. Tehdy se vyspělé státy pod vlivem probíhajících změn vracejí k již pozapomenutému konceptu, který ovšem získává zcela novou dimenzi jako koncept celoživotního učení.

Jedním z prvních impulzů v tomto směru bylo aktualizované pojetí celoživotního učení OECD, které rozpracovalo již dříve navrhované myšlenky učení jako kontinuálního procesu. Zásadní pak byla zpráva Mezinárodní komise pro vzdělávání UNESCO z roku 1996 *Learning: the treasure within* (Učení je skryté bohatství), známá i jako tzv. Delorova zpráva, která zdůrazňuje především proces individuálního učení jako vlastní aktivitu jedince. Vychází z předpokladu, že znalosti a dovednosti nelze reálně předat, ale pouze zprostředkovat.

Učení je podle tohoto dokumentu založeno na čtyřech pilířích: učit se vědět, učit se jednat, učit se žít pohromadě s druhými, učit se být.

Důležitým bodem je tvrzení, že vzdělávání by mělo zohledňovat všechny aspekty lidské existence, včetně způsobů uvažování, psychických a komunikačních schopností nebo estetického cítění.

Ve stejném roce prezentovala svůj renovovaný koncept celoživotního učení i OECD pod názvem *Lifelong learning for all* (Celoživotní učení pro všechny). Tento dokument deklaruje cíl dosáhnout vyšší zaměstnanosti, ekonomického rozvoje, prohloubení demokracie a politické soudržnosti. Na rozdíl od obecnější a tradičně humanisticky zaměřené Delorovy zprávy jsou myšlenky OECD motivovány spíše ekonomicky, se zřetelným akcentem na kvalifikační dimenzi vzdělávání.

Do celosvětových diskuzí na téma celoživotní učení následně výrazně zasáhla EU. Rok 1996 byl vyhlášen Evropským rokem celoživotního učení, a aktivity s tím spojené doprovázela Bílá kniha o vzdělávání a odborné přípravě. Výše uvedené myšlenky našly své vyvrcholení ve formě dnes již všeobecně přijímaného Memoranda o celoživotním učení (2000), které přináší šest základních idejí, na jejichž základě by mělo celoživotní učení probíhat.²²

---

²² ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 14, 15.

Jde o následující východiska:

- nové základní dovednosti pro všechny,
- více investic do lidských zdrojů,
- inovace ve vyučování a učení,
- oceňování učení,
- přehodnocení poradenství,
- přiblížení učení domovu.²³

3.2 Celoživotního učení v ČR

V českém prostředí byla v posledních letech vytvořena řada textů, které se k celoživotnímu učení vyjadřují obvykle nepřímě, skrze akcent na rozvoj jiných oblastí společenského fungování. Někdy bývají označovány jako kontextové dokumenty.

Mezi ně patří především:

- „Strategie udržitelného rozvoje ČR“ (2004).
- „Národní lisabonský program 2005 – 2008“ (Národní program reforem ČR 2005).
- „Strategie hospodářského růstu“ (2005).
- „Strategie regionálního rozvoje ČR pro léta 2007 – 2013“ (2007).
- „Národní inovační strategie“ (2004).
- „Národní inovační politika ČR na léta 2005 – 2010“ (2005).
- „Národní program výzkumu“ (2003).
- „Konvergenční program ČR na léta 2006 – 2008“ (2005).
- „Strategie rozvoje lidských zdrojů pro ČR“ (2003).
- „Národní rozvojový plán ČR 2007 – 2013“ (2006).

V těchto materiálech je explicitně i implicitně, postupně a dnes již zcela jednoznačně doceňován význam vzdělávání, učení a celoživotního učení pro rozvoj české společnosti. „Národní rozvojový plán ČR 2007 – 2013“ uvádí, že celoživotní učení je jedním z nejúčinnějších prostředků pro zajištění růstu a konkurenceschopnosti ekonomiky, sociální soudržnosti, růstu životní úrovně obyvatel a tím i osobního rozvoje a kvality života.²⁴

---

²³ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 15.

²⁴ RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. *Učíme se po celý život?* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 14, 15.

Druhou skupinou dokumentů jsou ty, které se přímo a cele vztahují k oblasti vzdělávání. Např. Zelená kniha – ta se soustřeďuje na rostoucí význam celoživotního učení v řadě rozvinutých zemí Evropy a zdůrazňuje nutnost rozvoje tímto směrem i v českém prostředí. Realizace celoživotního učení je vytyčena jako jeden z pěti základních směrů nové vize rozvoje vzdělávání v České republice.

V Zelené knize se uvádí nový koncept celoživotního učení. Vyžaduje nejen budování nového sektoru dalšího vzdělávání, ale i propojení tradičního vzdělávacího systému s jinými formami učení v různém prostředí.

Jediným dokumentem české vzdělávací politiky, který explicitně pojednává o vzdělávání dospělých i o celoživotním učení, je „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“, tzv. Bílá kniha (2001). Bílá kniha zdůrazňuje vzdělávání dospělých jako integrální součást vzdělávací soustavy, přičemž pozornost explicitně věnuje třem částem vzdělávání dospělých:

- 1) vzdělávání dospělých, vedoucímu k dosažení stupně vzdělání,
- 2) další profesní vzdělávání,
- 3) ostatní součást vzdělávání dospělých (zájmové činnosti, občanské vzdělávání, vzdělávání seniorů).

V Bílé knize je zdůrazněna hlavní strategická linie – „Realizace celoživotního učení pro všechny“.

Tato linie má být realizována prosazením osmi opatření:

- 1) zajistit dostupnost vzdělávání a prostupnost vzdělávací soustavy na všech stupních,
- 2) podporovat individualizaci a diferenciaci vzdělávacího procesu na všech stupních vzdělávací soustavy,
- 3) realizovat systém péče o talentované a mimořádně nadané jedince,
- 4) podporovat vzdělávání znevýhodněných jedinců,
- 5) zvyšovat podíl středoškolské mládeže, dosahující maturity na 75%,
- 6) umožnit přístup k terciálnímu vzdělávání 50% příslušného populačního ročníku,
- 7) podporovat rozvoj distančního vzdělávání,
- 8) vypracovat a zavést soustavu finančních a nefinančních pobídek pro rozvoj vzdělávání dospělých.²⁵

---

²⁵ RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. *Učíme se po celý život?* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 15, 16.

4. Edukace seniorů

4.1 Historie edukace seniorů

Kořeny organizovaného vzdělávání seniorů lze nalézt ve Francii, kde byla k dispozici první nabídka seniorského studia na vysoké škole. Zde má svůj počátek i idea univerzity třetího věku.²⁶

První U3V (univerzita třetího věku) vznikla v roce 1973 ve Francii na Univerzitě společenských věd v Toulouse. Založil jí profesor práva a ekonomických věd P. Vellase s cílem vytvořit vzdělávací příležitost pro stárnoucí a starou populaci a nabídnout takový program činností, které by odpovídaly podmínkám, potřebám a aspiracím, jež jsou této věkové skupině vlastní. Hnutí se rychle šířilo do dalších evropských zemí a posléze i mimo kontinent. Ze zemí střední Evropy se myšlenka U3V ujala nejdříve v Polsku (1975). U nás vznikla první U3V v roce 1986 v Olomouci, o rok později byla založena U3V v Praze na 1. Lékařské fakultě UK. V současné době je studium pro seniory organizováno přibližně na 45 vysokých školách či fakultách ČR.

Rostoucí počet U3V a potřeba vzájemné komunikace mezi nimi vedla v roce 1977 k založení Mezinárodního sdružení U3V – AIUTA (Association Internationale des Universités du Troisième Age), které sídlí v Toulouse.²⁷

Vzdělávání seniorů probíhá dlouhodobě i v prostředí knihoven, divadel, muzeí, tělovýchovných spolků apod., významnou roli hrají místní kluby důchodců.²⁸

---

²⁶ ŠERÁK, M. *Zájemové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 194.

²⁷ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 139, 140.

²⁸ ŠERÁK, M. *Zájemové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 194.

4.2 Zájmové vzdělávání - edukace seniorů

Vzdělávání seniorů má mnohé společné znaky se zájmovým vzděláváním (dobrovolnost, orientace na volný čas, saturace individuálních, většinou neutilitárních potřeb), zároveň se však některými typickými vlastnostmi (motivy, cíle, dramaturgie) odlišuje, především výhradním zaměřením na osoby v postproduktivním věku. Ačkoli naprostá většina seniorských edukačních aktivit má zajisté zájmový charakter, vlivem měnící se demografické situace získává stále větší význam i další profesní vzdělávání starších osob.

Především v důsledku stárnutí populace a postupného úbytku ekonomicky aktivních osob bude pro společnost životně důležité, aby se jí podařilo integrovat do pracovní sféry i seniory. Lidé v důchodovém věku, avšak ekonomicky stále činní, budou pak nuceni aktualizovat si své odborné znalosti a dovednosti, případně získávat zcela nové. Představa vzdělávání seniorů jako něčeho nepragmatického, zájmového a odtrženého od světa práce tak bude stále více patřit minulosti.²⁹

Změny, k nimž dochází v moderních společnostech, nejsou pro starší generaci vždy příznivé. Rozvoj nových technologií, důraz na ekonomický růst, obraz člověka jako dynamické a kvalifikované pracovní síly, to vše nese sebou pro starší generaci řadu negativních důsledků. V této souvislosti vyvstává řada otázek, např.:

- Má starší generace v dnešním rychle se měnícím světě vůbec šanci?
- Je schopna přizpůsobit se novým podmínkám?
- Bude schopna podílet se v budoucnosti na ekonomických, politických i kulturních procesech?³⁰

---

²⁹ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 183.

³⁰ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 9.

Z toho vyplývá, že edukační aktivity jsou jedny z nejdůležitějších faktorů k udržení kvality života seniorů. Edukace v této životní etapě přispívá:

- k mobilizaci intelektových a kognitivních funkcí,
- k upevňování fyzického a duševního zdraví,
- k posilování sebedůvěry,
- a tím i k životní spokojenosti.

Psychologická teorie aktivního stárnutí předpokládá, že ve stáří jsou v podstatě zachovány potřeby středního dospělého věku – především potřeba být nadále aktivní a mít pocit užitečnosti. Odchod do důchodu a s ním související úbytek sociálních kontaktů znamená omezení aktivity a sníženou možnost komunikace. Ukončením pracovní činnosti ztrácí jedinec svou profesní roli, a tím i svou „funkční identitu“. Má roli, která má charakter „nerole“, což ho často demoralizuje a snižuje jeho vlastní hodnotu. Edukační aktivity jsou tedy důležitým parametrem sociální pozice a zejména pro ty seniory, kteří již nepokračují v pracovní činnosti, představují nové zaměstnání.

Možnost individuálního rozvoje osobnosti prostřednictvím učení a vzdělávání po celou dobu života je základním lidským právem.

Edukace seniorů patří mezi kulturní nebo také duchovní práva člověka. Její rozvíjení vyžaduje:

- podporu státu
- vhodnou společenskou atmosféru, institucionální systém celoživotního vzdělávání a jeho dostupnost pro jednotlivce
- u potenciálního nebo aktuálního účastníka edukace v seniorském věku také individuální předpoklady pro účast na edukačních aktivitách, poznávací potřeby a touhu po seberealizaci.³¹

---

³¹ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 9, 10.

4.3 Faktory ovlivňující vznik a rozvoj edukace seniorů

Aby se však vyvinul potřebný společenský tlak, který vytváří obecný vývojový trend ke vzniku a rozvoji edukace seniorů, byla potřebná souhra několika faktorů.

K nim patří:

- **Zvyšující se zastoupení seniorů v populaci**

Senioři tvoří v dnešní společnosti nezvykle početnou část obyvatel, kterou už nadále nelze vnímat jako okrajovou. Jestliže má edukace ve společnosti svou poznávací a humanizující funkci, musí se zaměřovat na tyto lidi jako na specifickou cílovou skupinu, vnitřně bohatě členěnou, se specifickými vzdělávacími potřebami.

- **Prodlužující se čas lidského života**

Současně se změnou poměru věkových skupin obyvatel ve prospěch generační skupiny seniorů se mění i struktura životního času jednotlivce ve prospěch pozdějšího životního období. Jedinec, který se „vyhne“ nemocím a úrazům, jež předčasně ukončují život člověka v mladém a středním věku, a který překoná adaptační důchodovou krizi, má reálnou šanci na dvě desetiletí života v důchodovém věku, která může prožít v relativní nezávislosti, soběstačnosti. Takový dlouhý čas, pokud má být životním „darem“, se nemůže opírat o představu „zaslouženého odpočinku“.

- **Měnicí se očekávání současných seniorů od života v důchodovém období**

S tím, jak narůstá počet starších lidí ve společnosti, mění se všestranně i životní očekávání této generační skupiny. Seniorského věku se dožívají ve stále větším počtu než v minulosti vzdělání, finančně nezávislí lidé ještě v relativně plné životní síle. Od seniorského období života očekávají, že bude pokračováním jeho plnosti a nikoliv pasívním prožíváním „volných“ dní.³²

---

³² PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 10, 11.

- Snaha o dosažení plnohodnotného a důstojného života seniorů

Stále širší akceptování tzv. postindustriálního paradigmatu života znamená posun od spotřební orientace života k orientaci hodnotové, ústup od filozofie nepřetržitého růstu blahobytu a přesun od spotřebitelského vztahu k životu směrem ke kvalitě života, který je hodný a důstojný člověka. Lidský život je stále více chápán jako neopakovatelná a nenahraditelná hodnota spočívající v daru života jako takového, a to po celou dobu jeho trvání. Jednotlivé životní etapy mají svou vlastní cenu v dané etapě a současně jsou důležité pro celek života. Stáří je rovnocenným a smysluplným obdobím, které má pro každého člověka individuální význam, ale i své společenské poslání. Je to kus života s jeho právy a povinnosti.

- Hledání společného poslání seniorů

Senioři jsou neodmyslitelnou součástí společnosti a stáří je fáze života, kterou prochází každý zdravý jedinec. Plné pochopení místa seniora v humánní a demokratické společnosti vede k přehodnocení rolí (společenských, rodinných) všech generací společnosti. Také seniorům je nutné přiznat úlohu, kterou tradičně přispívali a i nadále mohou přispívat k zdravému vývoji společnosti. Solidarita se nemá projevovat jen vztahem ke starší generaci, ale i mezi generacemi. Osvojením si těchto požadavků dosáhneme také mezigeneračního „vyrovnání“. Od odborníků zabývajících se celoživotním vzděláváním se očekává širší uplatnění názorů na smysl vzdělávání v životě starších lidí. Vzdělávání v průběhu života by mělo být zaměřeno tak, aby přispívalo nejen k porozumění mezi generacemi, ale i k humanizaci celé společnosti.

- Sekundárně ekonomické aspekty vzdělání

Studující senior se učí také efektivněji vyrovnávat se s omezeními i novými požadavky, které jsou důsledkem stárnutí a stáří. Zůstává tak déle nezávislý na finančně náročné zdravotní sociálně institucionální péči. Další ekonomický aspekt vyplývá z předpokladu, že člověk, který se vzdělává, je edukačně „naprogramován“ na budoucnost a tato orientace se pozitivně projevuje i v jiných oblastech jeho života. Méně se poddává svým problémům, které vyplývají ze zdravotních či jiných věkových omezení. Z ekonomického hlediska můžeme s určitou nadsázkou konstatovat, že vzdělání je formou levnější sociální opory.³³

---

³³ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 11, 12.

- Změna jako fenomén současnosti

Současné období je obdobím velkých změn. Změny sociálních systémů patří k nejvíce stresujícím změnám. Proto v současnosti musíme také u nás počítat s rozkolísaností a stresem jako doprovodnými rysy života společnosti. Je pochopitelné, že takové změny jsou prováděny pocitů bezradnosti a nejistoty. Na starší generaci doléhají tyto změny zvláště silně, protože má omezené možnosti se s nimi vyrovnávat. Edukace seniorů napomáhá orientovat se v procesech změny na všech úrovních – od sociálních makrozměn přes velké změny v životě seniora až po mikrozměny, které přináší každodenní život.

- Demokratizace společnosti a hledání nových modelů ve stáří

V současném úsilí o přestavbu společnosti založené na demokracii a respektování práv a svobody jednotlivce a při renesanci tradičních společenských hodnot naší kultury hledají si starší lidé sami své místo v procesu humanizace společnosti. Jako společensky významná síla by starší lidé měli sami ještě aktivněji navrhnout projekty a hledat cesty jejich realizace. Svou dobrovolnou činností a svépomocí v občanských sdruženích a spolcích, stejně jako ve vlastní „stavovské“ organizaci důchodů mohou vytvářet potřebné ohnisko uprostřed snah státu, rodiny a jednotlivce.

Když tyto faktory shrneme, můžeme konstatovat, že do seniorského věku vstupují častěji než v minulosti vzdělání a tvořiví lidé mnohdy s celoživotně pěstovanými edukačními potřebami a zájmy. Jejich očekávání života v důchodu se odlišuje od předcházející generace seniorů také v uspokojování edukačních potřeb. Vzdělávání v seniorském věku je pro ně prostorem, v němž mohou hledat cesty, způsoby i hodnoty života a poznávat jeho možnosti i limity. Takto chápané vzdělávání představuje životní hodnotu jako takovou, jako jednu z možností „dobra“ v životě, jako duchovní požitek, který nejen může, ale má být přístupný všem.³⁴

---

³⁴ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 12.

4.4 Podmínky a faktory ovlivňující proces učení seniorů

Proces učení je v každém věku determinován řadou faktorů či podmínek, které ovlivňují jeho průběh. Tradičně hovoříme v této souvislosti o subjektivních (též vnitřních) a objektivních (vnějších) podmínkách učení.

K subjektivním podmínkám učení v seniorském věku řadíme ty, které souvisejí s osobností učícího se seniora. Patří sem charakteristiky:

- **kognitivní** (intelektové schopnosti, poznávací styly, styl učení),
- **afektivní** (postoje, motivace, potřeby a zájmy),
- **fyzické** (věk, pohlaví, zdravotní stav),
- **sociální a sociokulturní** (vzdělanostní úroveň, status, rodinná situace).

K objektivním faktorům ovlivňujícím proces učení patří zejména charakteristiky:

- učiva (obsah, rozsah, jeho obtížnost, metody zprostředkování),
- vzdělatelů a organizátorů (osobnostní a profesní kompetence),
- realizační prostředí (materiální vybavení, hygienické normy, dostupnost).

Jak subjektivní, tak objektivní faktory se mohou stát potenciálními **překážkami edukace** seniorů. Jako příklady **bariér vyplývajících ze subjektivních podmínek učení** v seniorském věku můžeme uvést:

- obavu z poklesu sensorických a kognitivních schopností,
- nedůvěru ve své schopnosti, nízké sebepojetí,
- trému a úzkost z nových situací,
- nedostatek energie a vitality, nerozhodnost aj.

Potenciální **bariéry** mohou souviset i s **objektivními podmínkami učení**. Seniorům může bránit v účasti na edukačních aktivitách:

- nedostatek informací o edukačních příležitostech nebo špatný přístup k nim,
- nevhodná doba konání akcí,
- problémy s dopravou a přepravou
- finanční náročnost aj.³⁵

---

³⁵ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 67, 68, 69.

Psychologický pohled na problém aktivního stárnutí předpokládá, že ve stáří jsou v podstatě zachovány všechny majoritní potřeby středního dospělého věku, především potřeby aktivity a užitečnosti. Při edukační práci se seniory jde proto především o saturaci následujících potřeb:

- nezávislost (především přístup ke vzdělání a ke službám),
- participace (možnost zapojení do procesů rozhodování, předávání vlastních poznatků, zakládání spolků a sdružení),
- seberealizace (plný rozvoj potenciálu, přístup ke vzdělávacím, kulturním, duchovním a rekreačním zdrojům),
- důstojnost (problémy vykořisťování a zneužívání, slušné zacházení),
- dostupnost péče (přístup ke zdravotnickým, sociálním a právním službám, systém ústavní péče).

Motivy starších spoluobčanů při dalším vzdělávání jsou velmi různorodé, např.: udržení psychické a sociální aktivity, snížení pocitu osamocení, sociální integrace, udržování soběstačnosti, naplnění osobních zájmů či uskutečnění toho, co lidé nestihli v dobách své ekonomické aktivity. Dominantním faktorem je především snaha věnovat se oboru, o který jedinec projevoval zájem již v minulosti, ale vývoj jeho životní dráhy mu z nejrůznějších důvodů neumožnil se tomuto tématu intenzivněji věnovat.³⁶

4.5 Cíle a funkce učení a vzdělávání seniorů

Při edukaci seniorů nejde o získávání vědomostí a dovedností, ale o rozvoj schopností, obohacení znalostí a o rozvoj osobnosti k seberealizaci. Úsilí o seberealizaci ve starším věku nabývá jiných rozměrů. Psychologické výzkumy naznačují, že během procesu stárnutí vzrůstá tendence klást větší důraz na vnitřní smysl činnosti, na duchovní stránkužití. U mnoha seniorů se tato tendence manifestuje právě potřebou poznávat, učit se. V období stáří se zvětšuje prostor pro volný čas. Senioři se vstupem do důchodu dostávají do nové životní situace, potřebují novou orientaci. Aktivity volného času mají značný rozvojetvorný potenciál. Volnočasové potřeby jsou v seniorském věku uspokojovány účastí na edukačních aktivitách.³⁷

---

³⁶ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 193, 194.

³⁷ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 63, 64.

Cílem a smyslem edukace seniorů je zejména:

1. kultivace života a jeho obohacování,
2. pochopení vývojových úkolů seniorského věku a usnadnění adaptace na změněný způsob života,
3. udržování tělesné i duševní aktivity,
4. pomoc při orientaci v dnešním rychle se měnícím světě.

Funkce edukace seniorů můžeme členit podle dvou základních hledisek:

- podle primárního cíle výchovy a vzdělávání,
- podle jejího specifického zaměření.

Podle primární orientace na rozvoj některé z osobnostních stránek seniora můžeme funkce edukace seniorů rozdělit:

- vzdělávací – primárně zaměřené na získávání poznatků, informací, osvojování dovedností,
- kulturně kultivační – zaměřené na neustálé rozvíjení osobnosti člověka prostřednictvím umění, kultury, pohybové výchovy, pěstováním koníčků apod. v oblasti zájmových volnočasových aktivit,
- sociálně psychologické – zaměřené na udržení přiměřené kvality života v oblasti sociálních vztahů a psychického rozvoje a na činnosti přispívající k prevenci, oddalování a přizpůsobování se psychosociálním omezením, které jsou se stárnutím spojeny.

Funkce výchovy a vzdělávání seniorů **podle jejich specifického zaměření** je obsáhlejší.

Hovoříme o funkci:

- **preventivní** – je naplňována různými opatřeními a aktivitami, které za předpokladu, že jsou prováděny s předstihem, pozitivně ovlivňují průběh stárnutí a kvalitu života ve stáří,
- **anticipační** – plní ji aktivity zaměřené na pozitivní vyladění člověka v jeho budoucích změnách struktury života; přispívá k pozitivní připravenosti na změny v životním stylu, k nimž dochází zejména ve spojení s odchodem do důchodu,
- **rehabilitační** – je spojena se znovuobnovováním a udržováním fyzických a duševních sil, vyváženého stavu; současně je však spojena i s přípravou činností pro další existenci jedince,³⁸

---

³⁸ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 64.

- **adaptační** – zabezpečuje rovnováhu mezi organismem člověka a prostředím, v němž žije,
- **posilovací (stimulační)** – přispívá k rozvoji zájmů, potřeb a schopností seniorů, k podpoře jejich aktivity, ke kultivaci jejich zájmů a potřeb,
- **komunikační** – zabezpečuje, aby senioři zůstávali i ve vyšším věku v živé a aktivní komunikaci se svým okolím a jeho prostřednictvím s celou společností,
- **kompenzační** – nahrazuje případný úbytek sociálních kontaktů a ztrátu profesní role; nahrazuje též nedostatek možností studovat v předcházejících životních etapách,
- **aktivizační** – přispívá k začlenění do společnosti a k fyzickému a duševnímu zdraví, k pocitu důstojnosti a životní spokojenosti,
- **relaxační** – zaměřuje se na kultivované trávení volného času, které přispívá k vnitřní vyrovnanosti osobnosti,
- **mezigeneračního porozumění** – orientuje se na prohloubení mezigeneračního porozumění a na prevenci napětí mezi generacemi.

4.6 Metody a formy edukace seniorů

V oblasti edukace seniorů se vyprofilovaly specifické institucionální formy, univerzity 3. věku, akademie 3. věku, kluby důchodců apod. Vypracovaly se i specifické formy a metody edukačních aktivit v sociálních a zdravotnických zařízeních. Je třeba při volbě metodických postupů přihlížet k zvláštnostem, které vyplývají z odlišností seniorů jako účastníků edukace.

Výběr metod je ovlivňován několika faktory:

- vzdělávacím cílem,
- vzdělávacím obsahem,
- schopností seniorů se učit,
- heterogeností studijních skupin (z hlediska věkového, profesního, zdravotního stavu apod.),
- přístupem ke vzdělání, ochotou participovat,
- časovými a materiálními podmínkami (vybavenost výukového prostředí, včetně didaktické techniky),
- osobností vzdělavatele (vyučujícího, lektora, instruktora).³⁹

---

³⁹ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 64, 65, 70.

Z hlediska **efektivnosti edukace** jsou účinné zvláště ty metodické postupy:

- které podněcují motivaci účastníků z řad seniorů,
- které zajišťují jejich aktivní účast,
- které respektují jejich individualitu a specifický styl učení,
- které zabezpečují zpětnou vazbu (ta je důležitá pro vzdělavatele, protože mu umožňuje operativně měnit časový plán, tempo výkladu apod.),
- které umožňují využití získaných poznatků v praxi.

4.6.1 Metody výuky seniorů

1) Výkladové metody

Typickou výkladovou metodou a zároveň i nefrekventovanou formou edukace je **přednáška**. Jejím těžištěm je výklad jako monologický projev lektora; jako doplňující prostředek je pak využívána diskuse, ilustrace aj.

Při přípravě přednášky pro starší účastníky je třeba dbát zejména:

- na jasné vymezení cíle,
- na formulaci hlavní myšlenky a výběr základních poznatků,
- na postup, logiku výkladu,
- na využití audiovizuálních prostředků (projektor),
- na výběr vhodných příkladů a praktických problémů,
- na častější opakování důležitých myšlenek a jejich shrnutí v závěru.

Je samozřejmé, že realizace přednášky předpokládá kultivovaný slovní projev lektorů. Při přednáškách pro seniory je významná i hlasitost řeči a její tempo. Jestliže lektor hovoří příliš rychle, mohou být účastníci přesyceni informacemi a přestanou vnímat jejich obsah. Důležité informace by proto vždy měly být sdělovány pomalejším tempem s náležitou hlasitostí.⁴⁰

---

⁴⁰ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 70.

2) Dialogické metody

Pro tyto metody je, na rozdíl od výkladových metod, typická větší aktivita účastníků. Podstatou dialogických metod je komunikace mezi vzdělavatelem a účastníky z řad seniorů. Nejčastěji využívanými metodami jsou rozhovor a diskuse. Obě tyto metody lze buď používat samostatně, nebo jako součást metody výkladové. Např. rozhovor může sloužit jako vstupní část přednášky, jímž se pomocí otázek snažíme vyvolat pozornost účastníků, získat je pro dané téma, motivovat je. Diskuse pak vhodně přednášku doplňuje, účastníci mají možnost projevit své názory a zkušenosti.

Rozhovor i diskuse kladou velké nároky na vzdělavatele, ten musí dialog podněcovat a usměrňovat.

Je vhodné zejména:

- dobře promyslet obsahovou stránku (problém),
- připravit strategii postupu (otázky a úlohy pro účastníky i vlastní reakce na ně),
- udržovat dialog v mezích řešeného problému,
- stimulovat diskusi kladením otevřených otázek,
- aktivně poslouchat, dávat najevo zájem (i neverbálně),
- citlivě zasáhnout v případě, kdy se v diskusi prosazují stále stejní účastníci, a povzbuzovat k účasti ty, kteří mají zábrany hovořit.

3) Metody řešení problémů v malých skupinách

Problémová situace, kterou předkládáme seniorům k řešení, by měla být blízká realitě, přiměřeně náročná, přehledná a srozumitelná a měla by se opírat o jejich životní zkušenosti.

Může jít např. o následující problémy:

- vzájemné setkávání generací,
- řešení mezigeneračních konfliktů,
- rozhodování v obtížných situacích,
- zvládání zátěžových situací aj.⁴¹

---

⁴¹ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 71.

4) Výcvikové metody

V edukaci seniorů mají své místo i výcvikové metody, které uplatňujeme zejména při aktivitách vyžadujících motorické a senzomotorické dovednosti. Osvojování těchto dovedností je ovlivňováno nejen věkem a funkčním stavem účastníků (zdravotní stav, tělesná zdatnost, únava), ale i vnějšími podmínkami, v nichž výcvik probíhá.

Při realizaci výcviku je vhodné dodržovat postup podle jeho jednotlivých fází:

- fáze orientační, přípravná, v níž vytváříme obraz a plán určité dovednosti s využitím názorné ukázky a slovní instrukce,
- fáze počátečního vykonávání činnosti, v níž upřesňujeme a doplňujeme informace, přičemž klademe důraz na kontrolu i sebekontrolu prováděných operací,
- fáze dalšího opakování činnosti s rozбором chyb, po němž následuje opakování názorné ukázky s doplňující instrukcí.

4.6.2 Formy vzdělávání seniorů

Oblast gerontagogického působení je velmi široká. Zahrnuje edukační aktivity realizované občanskými aktivitami, domovy, centry a kluby pro seniory, muzei, kulturními středisky a knihovnami, univerzitami volného času i akademiemi a univerzitami 3. věku. Tyto aktivity jsou realizovány především:

- poradci a animátory,
- vzdělavateli (odborníky s pedagogickou kvalifikací i těmi, jimž tato kvalifikace chybí),
- dalšími profesionály (lékaři, psychology, teology, sociálními pracovníky apod.),
- odbornými pracovníky (manažery, odbornými referenty apod.).

Požadované kompetence jednotlivých gerontagogických pracovníků se liší podle toho, co konkrétně tvoří jejich hlavní pracovní náplň.⁴²

---

⁴² PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 71, 72.

Pokud jde o **osobnostní kompetence**, je u vzdělavatele seniorů kladen důraz na autentičnost (tj. vřelost, empatie, schopnost sebereflexe a autoregulace), integritu osobnosti a dynamismus (tj. schopnost rychle postihovat změny v edukačních situacích a přizpůsobovat se jim).

V oblasti **psychologicko-didaktických kompetencí** vystupují do popředí kompetence sociální, psychosociální a komunikativní. Ty jsou předpokladem vytvoření takového učebního klimatu, které odpovídá potřebám starších účastníků a zároveň je podněcuje k aktivní účasti na učení a vzdělávání.⁴³

V ČR existuje poměrně široká škála různých institucí, spolků a nadací, které se věnují právě této věkové kategorii.

Asi nejznámější jsou univerzity třetího věku (U3V). Pod tento společný název můžeme zahrnout veškerou nabídku vzdělávacích akcí pořádaných vysokými školami a jejich fakultami, které jsou určeny pro seniory s maturitou (některé fakulty na této podmínce netrvají) po ukončení jejich výdělečné činnosti, příp. i pro invalidní občany. Na rozdíl od většiny ostatních zájmově vzdělávacích aktivit je zde garantována nejvyšší možná, tedy vysokoškolská úroveň přednášek. Jednotlivé kurzy trvají od jednoho do šesti semestrů a slouží k rozšíření poznatků ve sféře individuálních zájmů.

První instituce tohoto typu byla založena v Toulouse. Na našem území začaly U3V vznikat v letech 1986 až 1987 při Univerzitě Palackého v Olomouci a při fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy a postupně se rozšířily prakticky na všechny ostatní vysoké školy. V současné době je tento typ studia organizován na více než 45 vysokých školách a fakultách po celé ČR. První naše U3V se formovaly téměř výhradně ve zdravotní sféře, často s přímou pomocí nebo pod dohledem zdravotnických organizací.

Přednášky navštěvuje od pěti do sta zájemců. Absolutně největší zájem je o kurzy zaměřené na medicínské otázky, psychologii, dějiny umění nebo práci s výpočetní technikou. Podle výzkumu A. Petřkové (1998) tvoří přibližně 70% studentů U3V ženy, nejpočetnější skupinou jsou frekventanti ve věkové hranici 60 – 70 let. Přenášející většinou hodnotí studenty, seniory jako velmi vnímavé a aktivní.

Kromě získání nových vědomostí a zkušeností mají tito seniorští studenti rovněž možnost seznámit se s novými lidmi a navázat nová přátelství.⁴⁴

---

⁴³ PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 72, 73.

⁴⁴ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 196, 197.

V rámci studia U3V vznikla i seniorská sdružení a kluby absolventů pořádající další programy. Od roku 1993 funguje i Asociace univerzit třetího věku ČR se sídlem v Brně, která sdružuje více než 45 vysokých škol nebo fakult organizujících U3V. Spolupracuje rovněž s organizacemi obdobného typu v zahraničí.

Kurzy U3V nejsou totožné s akreditovanými studijními obory vysokých škol, ale mají podobu vybraných přednášek. Jejich charakter je tedy převážně zájmový, absolvováním těchto kurzů však mohou senioři nejen vyplnit volný čas, ale i získat nové poznatky a doplnit své kompetence. Účastníci však občas kritizují fakt, že nemohou dosáhnout jakékoli formální kvalifikace a že posluchači U3V jsou striktně odděleni od řádných studentů, což zamezuje mezigeneračního dialogu.

Mezi nedostatky U3V patří relativně malá kapacita kurzů, omezení na posluchače s maturitou a obecně zhoršená dostupnost pro zájemce z menších obcí.⁴⁵

Poslání U3V je spatřováno nejen v zabezpečování práva starších na učení a vzdělávání, v realizaci jejich zájmového vzdělávání na současné vědecké úrovni, v udržování a zlepšování jejich fyzické kondice, ale také v aktivitách výzkumných. Analýza realizovaných výzkumných projektů naznačuje, že je věnována dostatečná pozornost přípravě na stáří, tréninkům směřujícím k uchování fyzického zdraví, kognitivní aktivizace psychických funkcí apod. Poněkud stranou zůstávají motivační a emocionální aspekty života v postproduktivním věku, učení a vzdělávání nevyjímaje.

V problematice U3V se do popředí dostává zaměření, obsahová náplň a účelnost této dnes již plně etablované činnosti. Zvláště v souvislosti se stoupající vzdělávací aktivitou pro seniory v mimouniverzitních institucích.

Existuje několik možných přístupů a úrovní:

- pouhá nabídka programu pro volný čas,
- běžná osvětová a populárně naučná činnost,
- diskusně seminární forma,
- ucelené cykly přednášek inovační povahy, usnadňující integraci seniorů do společnosti i spoluúčast při rozhodování tím, že vzdělávají v oblasti nových technologií, nových problémů, měnícího se světa (práce s počítači, ekologická problematika, činnost médií, násilí ve společnosti apod.),⁴⁶

---

⁴⁵ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 197, 198.

⁴⁶ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 141, 142.

- ucelené cykly zaměřené na samosprávnou aktivitu seniorů – např. zakládání a vedení seniorských center, příprava trenérů pro výcvik paměti a kognitivní aktivaci, metodika úpravy bytového prostředí, ochrana zájmů seniorů např. v oblasti dopravní bezpečnosti, kriminality, týrání a zanedbávání apod. Senioři vyškolení v metodice sociologických výzkumů se mohou podílet na sběru dat, pomáhat v dotazníkovém i jiném monitorování situace zvláště mezi svými vrstevníky.

Kombinací více okruhů aktivit může být vytvořeno opravdu ucelené vzdělávání seniorů se společensky významnými výstupy, přesahujícími osobnostní rozvoj či jen ukrácení volného času jednotlivých účastníků. Do programů mohou být se značným efektem zakomponovány hodiny cizojazyčné konverzace a pohybových a relaxačních aktivit.

Významu univerzit třetího věku by měla být přizpůsobena kvalita výuky, její příprava a důsledné dodržování nejen obecně pedagogických, ale specificky gerontagogických postupů.⁴⁷

Akademie třetího věku (A3V) fungují na našem území již od osmdesátých let, kdy vznikaly převážně z iniciativy místních gerontologických pracovišť. Pravděpodobně první A3V byla otevřena v roce 1983 v Přerově.

Zakládány jsou především v regionech, kde není k dispozici dostatečná nabídka ze strany vysokých škol. Vznik A3V není upraven žádným legislativním předpisem a z toho důvodu mohou být tyto instituce založeny prakticky kdekoli a kýmkoli. Organizovány jsou vesměs pod záštitou různých institucí (Červený kříž, muzea, knihovny, kulturní domy aj.) a rovněž středních škol. Výuka se uskutečňuje formou přednášek, seminářů, diskuzí a různých doprovodných programů (exkurze, zájmové kroužky, sportovní aktivity apod.). Účastníci neskládají na začátku ani v průběhu studia žádné atestace a jejich studium je zakončeno potvrzením o absolvování kurzu, které je obvykle vydáno na základě prezence.

Činnost A3V se v porovnání s U3V vyznačuje menší náročností, větším důrazem na srozumitelnost výkladu a rovněž snahou přizpůsobit obsah místním potřebám.

Zvláštní případ vzdělávání seniorů představuje rozhlasová akademie třetího věku, která se jako samostatný pořad vysílá od roku 1997 na vlnách Českého rozhlasu 2 – Praha. Posлуhači mají příležitost absolvovat vzdělávací cykly různorodého zaměření (historie, literatura, psychologie, botanika, sociální komunikace apod.), přičemž v rámci každého cyklu zpracovávají písemné práce. Úspěšní absolventi obdrží na závěr diplom.⁴⁸

⁴⁷ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 142.

⁴⁸ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 198, 199.

Na velmi podobném základě fungují i kluby aktivního stáří, kluby seniorů, kluby dříve narozených či kluby důchodců, které se v porovnání s A3V většinou vyznačují méně formálními a trvalejšími vztahy frekventantů, větším důrazem na rozvoj osobních zájmů a na saturaci sociálních potřeb. Nabízejí širokou paletu činností, např. besedy, výlety, exkurze, vycházky, kulturní akce, sportovní programy, ruční práce, společenské hry apod. Edukační aktivity jsou většinou jednorázové, cyklická forma je zcela výjimečná. V ČR jde o nejrozšířenější institucionalizovanou formu sdružování seniorů.

Sdružení **Život 90** je nestátní a nezisková dobrovolnická organizace, která vznikla v roce 1990. Cílem tohoto sdružení je prohlubování kvality života starších občanů. Jeho činnost je založena na aktivním zapojení seniorů-dobrovolníků, kteří pro své vrstevníky organizují různé aktivity a vystupují v roli lektorů.

Významné místo v této oblasti zaujímají i **univerzity volného času (UVČ)**, které fungují většinou pod záštitou kulturních domů, knihoven, domů důchodců apod. První a největší u nás byla založena v Praze v roce 1993 (v rámci Evropského roku seniorů). UVČ je svého druhu unikátní projekt systematického zájmového vzdělávání v oborech, o něž je všeobecně velký zájem, které však neměl každý možnost vystudovat profesně. Studium je otevřené pro všechny, není stanovena žádná hranice dřívějšího dosaženého vzdělání. Oficiálně jde o mezigenerační projekt, jedinou podmínkou pro zápis je dovršení 18 let. Přesto však mezi jejími frekventanty převažují právě osoby seniorského věku. Dalšími častými návštěvníky přednášek jsou studenti a ženy na mateřské dovolené. Zájemci nemusejí absolvovat žádné přijímací zkoušky, jejich znalosti se neověřují žádným formálním způsobem, neobdrží však ani žádné potvrzení či osvědčení o studiu.⁴⁹

Význam vzdělávacích aktivit tkví v tom, že naznačují stárnoucím a starým občanům novou životní perspektivu. Vzdělávání pro ně představuje životní pomoc v tom, že jim kromě informací a vědění nabízí životní orientaci na rozvoj a osobní růst v etapě života, která byla dříve považována za deficitní.⁵⁰

---

⁴⁹ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009, s. 199, 200.

⁵⁰ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 144.

Současné vyspělé společnosti, včetně naší, jsou typické svým demografickým stárnutím. Jak ukazují nejrůznější populační projekce, tento jev nás bude provázet přinejmenším příštích třicet let a přinese důsledky, které značným způsobem pozmění naše dosavadní představy o fungování společnosti. Klíčovou úlohu bude hrát ve stárnoucích společnostech vzdělání. Bude to totiž prvek, s jehož pomocí bude možné celkově aktivizovat starší populaci, která tak bude schopna lépe držet krok s dynamickým vývojem společnosti vědění založené na znalostní ekonomice.⁵¹

---

⁵¹ RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. *Učíme se po celý život?* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 283, 284.

Praktická část

5. Průzkum nabídky vzdělávání seniorů

Praktická část se zabývá průzkumem možností vzdělávání seniorů v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč, popisuje možnosti a instituce, ve kterých se senioři mohou vzdělávat.

5.1 Univerzity třetího věku (U3V)

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Univerzita třetího věku je součástí Vysoké školy polytechnické Jihlava a od března 2005 je otevřena i široké veřejnosti. Zájemcům vyššího věku nabízí všeobecné, zájmové a neprofesní vzdělávání na vysokoškolské úrovni. Je zohledněn zdravotní stav posluchačů i jejich životní situace.

Celoživotní vzdělávání je nezbytné nejen k udržení duševní kondice a pocitu seberealizace, ale u řady seniorů doplňuje vědomosti, které z různých důvodů dříve nemohli získat. Jeho smyslem je dát starším lidem možnost, aby své vědomosti a zkušenosti porovnali s novějšími poznatky, které mají význam pro aktivní život v dnešní společnosti. Účastníci mají statut posluchače vysoké školy, nejsou však studenty ve smyslu zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a všech navazujících a doplňujících ustanovení.

Studium je podle druhu zaměření zpravidla dvouleté. Přednášky a semináře probíhají ve výukovém období jednotlivých semestrů. Letní semestr trvá 12 týdnů (v období březen až květen), zimní semestr trvá rovněž 12 týdnů (v období říjen až prosinec), v rozsahu 2 – 3 hodiny týdně. K úspěšnému ukončení ročníku je nutná 60% účast. K evidenci posluchače bude sloužit „Program studia celoživotního vzdělávání“, který zároveň umožní bezplatné využívání základních zařízení vysoké školy (knihovna, počítačové učebny, internet, elektronická pošta apod.).⁵²

---

⁵² Zdroj: www.vspj.cz/zajemci/obecne.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61&obor

Ke studiu mohou být přijati občané České republiky starší 50 let s ukončeným středoškolským vzděláním, kteří projeví zájem podáním přihlášky. Studium je bezplatné, hradí se pouze zápisné 500 Kč nebo 600 Kč za semestr (na základě rozhodnutí rektora).

Výuka probíhá formou přednášek, seminářů, cvičení a exkurzí a vedou ji erudovaní akademičtí pracovníci VŠPJ. Na začátku studia proběhne slavnostní imatrikulace. Na závěr studia získá absolvent tři a více semestrových oborů slavnostní promoci osvědčení o absolutoriu Univerzity třetího věku (na základě seminární práce nebo řízeného skupinového pohovoru).

Pro posluchače, kteří úspěšně ukončí studium na U3V a mají zájem ve studiu pokračovat v jiném kurzu, je stanovena roční pauza z důvodu umožnit studium co nejširšímu okruhu veřejnosti. Po roce se mohou opětovně přihlásit ke studiu. V případě volné kapacity v kurzu mohou pokračovat ve studiu ihned. O udělování výjimek ke studiu U3V (věk, vzdělání, zdravotní stav) rozhoduje prorektor pro rozvoj, pouze pokud je v daném kurzu volná kapacita.⁵³

Vysoká škola polytechnická v Jihlavě je členem **Asociace univerzit třetího věku ČR**.⁵⁴

Asociace univerzit třetího věku (AU3V) je občanské sdružení institucí, které nabízejí a provozují vzdělávací aktivity na úrovni vysokoškolského vzdělávání, určené občanům České republiky v důchodovém věku.

AU3V byla založena v roce 1993 z iniciativy několika dobrovolníků, kteří na svých mateřských univerzitách vzděláváním seniorů zabývali a současně sledovali tuto problematiku v evropském i světovém měřítku. Vzdělávání seniorů patří mezi prestižní úkoly moderních univerzit a vyspělé státy i univerzity si to uvědomují. Proto AU3V dostala do vínku dva hlavní úkoly:

- zabezpečit vzájemnou informovanost svých členů,
- postarat se o mezinárodní kontakty AU3V s vedoucími evropskými organizacemi.

AU3V má v současné době 31 aktivních členů. Činnost AU3V řídí předsednictvo, které bylo zvoleno na Valném shromáždění AU3V dne 20. 2. 2007.⁵⁵

---

⁵³ Zdroj: www.vspj.cz/zajemci/podminky.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61

⁵⁴ Zdroj: www.vspji.cz

⁵⁵ Zdroj: www.vspj.cz/zajemci/obecne.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61&obor

Valné shromáždění stanovilo pro následující období tyto hlavní úkoly:

- zajistit institucionální podporu aktivit U3V v rámci rozpočtu MŠMT,
- dále rozvíjet mezinárodní kontakty AU3V,
- podporovat a iniciovat aktivity českých vysokých škol v oblasti vzdělávání seniorů jako vysoce potřebnou a společensky prospěšnou činnost.⁵⁶

Obory na Vysoké škole polytechnické v Jihlavě

Většina oborů má omezený počet uchazečů. Počet uchazečů je limitován kapacitou počítačové učebny – max. 20 osob.

Studium se zahájí v akademickém roce 2010/2011

Pracujeme s počítačem – 4 semestrová výuka. Základní informace o možnostech využití počítačů v běžném životě. Praktické dovednosti s kancelářskými programy (textový a tabulkový editor, pošta, prohlížeč, internet). Studium je rozděleno do dvou skupin po max. 20 osobách, na začátečníky a pokročilé.

Z historie našeho regionu – 4 semestrová výuka. Dějiny umění, historie a památky regionu, významné osobnosti, památky UNESCO. Kurz je otevřen při min. počtu 20 osob.

GPS – využití pro turistiku a geocaching – 2 semestrová výuka. Předpoklad – základní znalost práce s PC. Jednotlivé teoretické přednášky se střídají s praktickými ukázkami využití GPS v terénu a vyhodnocením získaných měření na PC v učebně. Kurz je otevřen při min. počtu 15 osob.

Digitální fotografie – 2 semestrová výuka. Předpoklad – základní znalost práce s PC. Účastníci kurzu se naučí pracovat s digitálním fotoaparátem a používat grafické programy na úpravu fotografií.

Digitální video – 2 semestrová výuka. Předpoklad – základní znalost práce s PC. Účastníci kurzu se naučí zpracovávat pořízený dokumentační materiál v PC učebně – tj. vhodně upravit (např. sestříhat, ozvučit, otitulkovat). Kurz je otevřen při min. počtu 15 osob.

Právní minimum pro seniory – 2 semestrová výuka. Jak se vyznat ve změní dnešních právních předpisů? Srozumitelnou formou provedou odborníci z praxe Občanským, Obchodním a Trestním právem (právní systémy, závazkové vztahy, obchodní vztahy, trestní právo). Kurz je otevřen při min. počtu 20 osob.⁵⁷

---

⁵⁶ Zdroj: www.vspj.cz/zajemci/obecne.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61&obor

⁵⁷ Zdroj: www.vspj.cz/zajemci/prg_u3v.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61

Jazykové kurzy pro seniory – 6 semestrová výuka. Výběr z pěti jazyků (AJ, NJ, RJ, FJ, IJ). Kurz je otevřen při min. počtu 20 osob/jazyk.

Životní styl seniorů – 4 semestrová výuka. Forma přednášky a praktická cvičení. Cílem je seznámit studenty se zásadami zdravého životního stylu. Témata jsou výživa, životospráva, stavba a funkce lidského těla, specifika cvičení ve středním a vyšším věku. Kurz je otevřen při min. počtu 15 osob.

Duševní hygiena a lidské vztahy – 2 semestrová výuka. Stres – zvládání a prevence, relaxační techniky. Lidský vztah jako systém – druhy kontaktu, interaktivní komunikace, pomoc při mezilidských konfliktech.

Osídlení Českomoravské vrchoviny z pohledu archeologie – 2 semestrová výuka. Dějiny osídlení Českomoravské vysočiny. Problematika je zasazena do středoevropského kontextu. Kurz je otevřen při min. počtu 20 osob.

Genealogie-rodopis – 2 semestrová výuka. Předpoklad – základní znalost práce s PC. Genealogie jako jedna z cest, jak poznat vlastní minulost, abychom se lépe orientovali v přítomnosti a našli víru v budoucnost. Vytvoření rodokmenu svého rodu a napsání kroniky rodu.

Word pro pokročilé – 1 semestrová výuka. Předpoklad – základní znalost práce s PC.

Excel pro pokročilé – 1 semestrová výuka. Předpoklad – základní znalost práce s PC.

PowerPoint pro pokročilé – 1 semestrová výuka. Předpoklad – základní znalost práce s PC.⁵⁸

Západomoravská vysoká škola Třebíč

Západomoravská vysoká škola Třebíč je soukromá vysoká škola v Třebíči. Vznikla v roce 2003. První absolventi vysoké školy promovali v roce 2005. Západomoravská škola disponuje vlastní knihovnou. Škola používá studijní informační systém ISVOŠ vybavený e-learningem.⁵⁹

---

⁵⁸ Zdroj: www.vspj.cz/zajemci/prg_u3v.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61

⁵⁹ Zdroj: cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1padomoravsk%C3%A1_vysok%C3%A1_%C5%A1kola_T%C5%99eb%C3%AD%C4%8D

Nabídka programů je široká a každý zájemce si může najít oblast, která ho zaujme. Vedle kurzů, které posluchače uvedou do práce s počítačem, naučí vyhledávání na internetu a pořizování kvalitních fotografií. Na programu jsou také velmi praktické přednášky z práva pro seniory, ale i kurzy z oborů psychologie, sociologie a etiky. Své místo má na škole také cyklus přednášek z historie se zaměřením na dějiny regionu a cyklus exkurzí na místa spjatá s minulostí města. Tyto exkurze představují alternativní formu výuky historie, která podporuje realistické vnímání naší minulosti. Dále si přijdou na své i ti, kteří touží poznat kořeny vlastního rodu. Pro ně se připravují kurzy genealogie a rodinné historie, na kterém se naučí pracovat s matrikami, číst stará písma a spoustu dalších praktických informací o vytváření rodokmenů.⁶⁰

Dne 25. srpna 2010 proběhla na Západomoravské vysoké škole v Třebíči tisková konference při příležitosti zahájení činnosti Centra celoživotního vzdělávání, jehož hlavním posláním je organizovat vzdělávací programy pro seniory formou tzv. Univerzity třetího věku a programy celoživotního vzdělávání.

Vedle kvality přednášek usiluje ZMVŠ ještě o jeden cíl a tím je vytvoření příjemného prostředí, ve kterém se budou posluchači cítit dobře a kam se budou rádi vracet. Za tímto účelem jsou pro studenty-seniory připraveny prostory, ve kterých se mohou scházet, diskutovat a navazovat nová přátelství s lidmi, kteří mají stejné zájmy a touží po aktivním trávení volného času.

Posluchači kurzů Univerzity třetího věku se mohou těšit na setkání s odborníky z různých oblastí vědy, na přednášky, semináře, praktická cvičení, ale také na exkurze, které budou nedílnou součástí zejména historických kurzů. Svou činností se pracovníci Centra celoživotního vzdělávání na ZMVŠ snaží naplnit slova Johanna Wolfganga Goetha, který řekl: „Vzdělávání je schopnost porozumět druhým“.⁶¹

---

⁶⁰ Zdroj: www.zmvs.cz/napsalionas.html

⁶¹ Zdroj: www.zmvs.cz/zprava-zmvs-otvira-dvere-seniorum-86.htm

Specifikace U3V na Západo moravské vysoké škole v Třebíči

Centrum celoživotního vzdělávání vyhláší programy Univerzity třetího věku „šité na míru“ všem posluchačům. Odpovídá tomu jak obsahová struktura jednotlivých kurzů, tak jejich organizace. Klasické přednášky jsou doplňovány prezentacemi či ukázkami z písemných pramenů. Pro účastníky kurzů se připravují písemné osnovy přednášek, které jim umožní lepší orientaci a lze je použít jako základ pro psaní poznámek.⁶²

Člověk a společnost – cyklus přednášek univerzity třetího věku

Datum konání: říjen 2010 – duben 2011, vždy ve středu od 17:00 do 18:30

Program je připraven pro zájemce z řad široké veřejnosti, kteří hledají aktivní a smysluplný způsob trávení volného času. Pro zájemce, kteří se chtějí dále vzdělávat a získávat zajímavou a srozumitelnou formou informace o dění a problémech současné společnosti a jejich historických souvislostech.⁶³

Nezanedbatelný vliv na změny strategií ve vzdělávání mají demografické změny, klesající počet dětí ve standardní rodině, zvyšující se průměrný věk a v důsledku toho stárnutí populace. Můžeme tedy říct, že starší generace tvoří stále významnější část populace. Tuto skupinu tvoří převážně lidé, kteří již ukončili aktivní etapu svého života, nicméně jejich fyzický stav je natolik dobrý, že se mohou i nadále svými zkušenostmi i dovednostmi podílet na životě společnosti. Dalším důvodem pro rozšiřování kurzů univerzity třetího věku je fakt, že podobně jako fyzický je i duševní trénink nezbytnou podmínkou k udržení tělesného zdraví, pohody i celkové kvality života.⁶⁴

---

⁶² Zdroj: www.zmvs.cz/Informace%20o%20U3V.html

⁶³ Zdroj: www.zmvs.cz/kurzy-u3v.html

⁶⁴ Zdroj: www.zmvs.cz/Informace%20o%20U3V.html

5.2 Jazykové školy

Většina jazykových škol se v dnešní době zabývá i vzděláváním seniorů.

Jazyková škola Miramare v Třebíči

Jazyková škola Miramare byla založena v roce 2002 s vizí poskytnout zákazníkům co nejširší jazykový servis. Škola nabízí studium pro všechny věkové skupiny, děti, dospělé i seniory. Nabízí výuku 33 jazyků, překlady a tlumočení. Díky poctivé práci se v roce 2007 stala škola s osmi pobočkami největší moravskou jazykovou školou a jednou z největších jazykových škol v České republice.⁶⁵

Akademie J. A. Komenského v Třebíči (AJAK)

Akademie J. A. Komenského je vzdělávací organizací, působí již řadu let na celém území České republiky. Jejím základním posláním je podílet se na rozvoji a realizaci systému vzdělávání dospělých v širokém spektru vědních oborů i zájmových oblastí. Při realizaci tohoto záměru spolupracuje Akademie účinně s orgány místní i státní správy, podnikatelskými organizacemi, odbory, občanskými sdruženími a dalšími organizacemi působícími ve vzdělávání dospělých. Akademie se tak prezentuje jako největší vzdělávací instituce v České republice zaměřená na vzdělávání dospělých.

Práce Akademie se rovněž opírá o vlastní výzkum ve vzdělávání dospělých (systém vzdělávání dospělých, celoživotní vzdělávání, politika dalšího vzdělávání, distanční vzdělávání atd.).

AJAK – nabídka pro občany středního věku a seniory.

Angličtina a němčina pro seniory

- 1 krát týdně od září do června = 10 měsíců.
- Nebo 1 krát týdně kurz na 5 měsíců.
- Výuka 1 lekce = 60 minut.⁶⁶

---

⁶⁵ Zdroj: www.jsmiramare.cz

⁶⁶ Zdroj: ajaktr.cz/?p=senior

Komunikace ve středním a důchodovém věku

- Projekt je určen pro osoby ve věku 50 – 70 let.
- Řeší rozšíření znalostí starší generace v oblasti moderní komunikace.
- K jeho realizaci nás vedou zkušenosti z realizace „Národního programu počítačové gramotnosti“.
- Projekt je zaměřen na zlepšení spojení „na dálku“ mezi seniory, vnoučaty, dětmi, úřady a institucemi.
- Projekt je realizován za finanční podpory Města Třebíče.

Klub pro zvědavé dámy

- Zapojení žen ve středním a starším věku do dobrovolné vzdělávací akce.
- Navazuje na zkušenosti s realizací „Akademie třetího věku“.
- Respektuje požadavek a zájem o další aktivní vzdělávání.
- Při sestavování obsahu projektu vycházejí z výsledků ankety, kterou provádějí mezi staršími ženami.
- Využívají poznatků lektorů, kteří uvedenou problematiku přednášejí a mají bohaté zkušenosti z každodenní praxe.⁶⁷

5.3 Knihovna jako aktivizační centrum

Knihovny na Vysočině

Krajská knihovna Vysočiny Havlíčkův Brod

Veřejné knihovny vedle profesního vzdělávání svých pracovníků realizují i různé formy celoživotního vzdělávání pro veřejnost. Díky nashromážděnému knihovnímu fondu a moderním informačním a komunikačním technologiím mají k této činnosti vynikající předpoklady.

Krajská knihovna Vysočiny Havlíčkův Brod na konci září 2002 otevřela Univerzitu volného času. Jedná se o ojedinělou vzdělávací aktivitu v regionu Havlíčkův Brod, potažmo v celém kraji Vysočina.⁶⁸

---

⁶⁷ Zdroj: ajaktr.cz/?p=senior

⁶⁸ Zdroj: www.ikaros.cz/node/1210

Univerzita volného času představuje novou formu systematického zájmového vzdělávání pro veřejnost. První Univerzita volného času v České republice byla založena v roce 1993 v Praze. Univerzity volného času byly přetransformovány z Univerzit třetího věku a představují jejich vyšší vývojové stadium. Jejich existence již není závislá na vysoké škole a může jí provozovat jakákoliv instituce, která pro ni vytvoří patřičné podmínky. Charakteristickým rysem této vzdělávací formy je mezigenerační setkávání posluchačů, neboť studijní program je určen všem věkovým kategoriím. Předchozí vzdělání není podmínkou a získané znalosti se neověřují testy. Cílem studia na Univerzitě volného času není obdržení certifikátu, nýbrž zájem o obor, načerpání nových vědomostí a dovedností či prostě jen chuť vrátit se po letech do prostředí poslucháren a přednáškových sálů. Univerzita volného času se snaží zaktivovat a v celoživotním učení podpořit zejména seniory a další vybrané skupiny obyvatelstva.⁶⁹

Krajská knihovna Vysočiny, příspěvková organizace se sídlem v Havlíčkově Brodě, je veřejná knihovna s univerzálními knihovními fondy a regionální centrum knihovnických, bibliografických a informačních služeb pro síť veřejných knihoven kraje Vysočina. Knihovnu zřizuje kraj Vysočina. Krajská knihovna Vysočiny současně plní také funkci městské knihovny ve městě Havlíčkův Brod.⁷⁰

Krajská knihovna provozuje ojedinělou vzdělávací instituci – **Univerzitu volného času**. Jedná se o netradiční formu zájmového celoživotního vzdělávání pro nejširší veřejnost. Smyslem Univerzity volného času je přiblížit celoživotní učení co nejširšímu počtu zájemců. Neplatí zde žádná omezení:

- připravený studijní program je určen všem věkovým kategoriím,
- předchozí vzdělávání není podmínkou,
- získané znalosti se neověřují testy.⁷¹

Dochází k propojení projektu Univerzity volného času (pořádala knihovna) a Akademie třetího věku (pořádala společnost Centrum Vysočiny o. p. s.), v komplexním vzdělávacím celku.⁷²

---

⁶⁹ Zdroj: www.ikaros.cz/node/1210

⁷⁰ Zdroj: www.kkvysociny.cz/o_knihovne.aspx

⁷¹ Zdroj: www.kkvysociny.cz/modul_sluzby/vzdelavani.aspx

⁷² Zdroj: www.kkvysociny.cz/modul_sluzby/uvc.aspx

Akademie třetího věku

Je chápána jako zájmové semestrální studium, určené seniorům, kteří chtějí věnovat svůj volný čas vzdělávání.

Nabízené obory:

- Poznáváme sebe a region III.
- Výuka počítačové gramotnosti, výuka na PC, software, Internet.
- Německý jazyk.
- Historie, sociologie, literatura.

Studium je realizované na odborných základech, lektori jsou odborníci v daných oborech. Na zdejší Akademii třetího věku může studovat každý, kdo se chce něčemu novému naučit, pěstovat své zájmy, setkávat se s podobně zaměřenými lidmi. Výuka probíhá dvě vyučovací hodiny jednou za týden nebo za čtrnáct dní. Studium je rozděleno na letní a zimní semestr.

Akademie třetího věku – zimní semestr 2010/2011

Zájemcům nabízejí tyto studijní obory:

Poznáváme sebe a region III. – každou lichou středu od 9.00 do 10.30 hod.

- 29. 9. 2010 – Chov koní – ranč Ztracená podkova.
- 13. 10. 2010 – Příběhy zapsané v kameni.
- 27. 10. 2010 – Lidová kultura na Vysočině.
- 10. 11. 2010 – Zvony, zvonařství a umělecké kovářství na Vysočině.
- 24. 11. 2010 – Historie havlíčkobrodského gymnázia.
- 8. 12. 2010 – Model města Havlíčkův brod.
- 5. 1. 2011 – Cvičení paměti nebolí a prospívá.
- 19. 1. 2011 – Cesta od nápadu k soše.⁷³

---

⁷³ Zdroj: www.centrumvysocina.cz/o-nas-centrum-vysocina.html

Městská knihovna v Třebíči

Veřejná knihovna byla v Třebíči založena v roce 1885 jako jedna z prvních na Moravě. Dnes kromě hlavní budovy na Hasskově ulici poskytuje služby i na okrajových částech města. Má vybudován fond regionální literatury. Vedle základních knihovnických služeb poskytuje i databázové služby a veřejně zpřístupňuje Internet.

Celoživotní vzdělávání seniorů v třebíčské knihovně

U3V. Uvedená zkratka se pomalu začíná zabydlovat i v Česku. Jsou jí označovány univerzity třetího věku. Sídlí na vysokých školách a jejich počet i obliba stále roste. Ne ve všech městech však vysoké školy existují a ne všichni senioři mají možnost je navštěvovat. Řada knihoven s touto skupinou obyvatel pracuje, pořádá pro ně besedy, vystoupení dětí apod. V třebíčské knihovně vyšel první impuls od samotných seniorů. V knihovně probíhaly Kurzy trénování paměti s vynikající lektorkou Janou Vejsadovou z Krajské knihovny Vysočina. Deset úterků, se scházeli v knihovně, více než desítka nadšených lidiček sice fyzicky věku důchodového, leč odhodlaných se vzděláváním neskončit, a naopak učit se novému. Tehdy knihovna začínala fungovat jako Regionální centrum internetu a někteří účastníci pokračovali i v těchto kurzech. Pomalu si začínali osahávat klávesnici, ba i myši a statečně s nimi bojovali. Rozsah výuky, stanovený Centrem internetu, i tempo kurzů však většina z nich zvládala jen stěží. Naučit se za 2,5 hodiny pracovat s internetem a založit si dokonce i e-mailovou schránku bylo poměrně náročné i pro ty, kdo už nějaké základy práce s PC měli. Nicméně jisté úspěchy se přece jen dostavily a podpoření i úspěšnými kurzy trénování paměti, obrátili se na knihovnu s dotazem, zda by knihovna pro ně neuspořádala něco i v roce dalším.⁷⁴

---

⁷⁴ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

Začátky vzdělávání seniorů v třebíčské knihovně

Přednášky a kurzy:

2003:

- Kurzy trénování paměti pro seniory.⁷⁵

2004:

- Založení e-mailové schránky, přihlášení, posílání a přijímání e-mailu s přílohou.
- Současná anglo-americká literatura. Současní autoři a jejich díla.
- Voskovec a Werich. Pořad o legendární autorské a divadelní dvojici.
- Interkulturní dialog. Poznání cizích kultur jako základ soužití s cizinci.⁷⁶

2005:

- Internet a e-mail, práce s adresářem, posílání příloh.
- Zdravá výživa.
- Základy práce s grafickým programem Gimp.
- Komunitní plánování pro seniory.
- Hudebně vzdělávací program.
- Divadlo Járy Cimrmana.
- Gimp – grafický program na PC, úprava digitálních fotografií a obrázků v počítači.
- Po stopách Vítězslava Nezvala. Nejen o Nezvalovi, ale také o proměnách Třebíče posledních sto let. Pro zájemce spojeno s vycházkou po Třebíči.
- Jak předcházet stresu a depresím.
- Literární kavárna. Novinky ze světa literatury, literární ceny, knižní trh.
- Betlémářství.
- Hana a Petr Ulrychovi.
- Z historie Benediktinského kláštera v Třebíči.⁷⁷

---

⁷⁵ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

⁷⁶ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

⁷⁷ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

2006:

- Cesta filmu od výroby do biografu. Starší český film v kostce.
- Internet. Historie a současnost, služby Internetu, využití pro seniory.
- Keltové na Moravě.
- Divadla malých forem.
- Bezpečná zóna 2006. Prevence kriminality a drogové problematiky.
- Z historie Benediktinského kláštera v Třebíči, II. část.
- Práce se složkami a soubory, práce s prohlížečem.
- Založení e-mailové schránky. Internet – procvičování.
- Práce s e-mailovou schránkou, pokročilý Internet. Pokročilejší práce s internetovým prohlížečem, práce s menu, stažení a uložení souborů, obrázků do počítače a jejich další využití, přidání stránky do oblíbených, tisk z Internetu.
- Praktické příklady a procvičování.
- Jak přežít stáří.
- Legionáři.
- Básník Otokar Březina.
- Ludmila Klukanová, beseda se spisovatelkou, autorkou mnoha knih.
- Historie a současnost světové organizace pro vědu, vzdělání a kulturu UNESCO.
- Jak předcházet nemocem a stáří.
- Trénování paměti.
- Židovské ghetto. Z historie židovských domů.
- Pokročilá práce s e-mailovou schránkou. Psaní, odesílání a přijímání e-mailu.
- Praktické příklady a procvičování. Praktické informace o využití Internetu pro každodenní život.
- Stahování a instalace programů. Práce s nejznámějšími volně šiřitelnými programy, stahování instalačních souborů z Internetu.
- Komunikační programy. Seznámení s programem ICQ, posílání SMS zpráv z Internetu, chat.
- Úprava digitálních fotografií v PC. Práce s digitální fotografií v PC.
- Praktické příklady a procvičování nových znalostí.⁷⁸

---

⁷⁸ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

2007:

- Židovské ghetto. Z historie židovských domů II.
- Moravská lidová hudba v proměnách času. Od nejstarších záznamů po současnost.
- Setkání nad městskými kronikami Třebíče.
- Moderní malířské směry.
- Když se řekne Jan Werich.
- Zemědělec a příroda.⁷⁹
- Poprvé u počítače. Základní pojmy, hardware, software, počítačová sestava.
- Podruhé u počítače. Práce se složkami a soubory.
- Práce se složkami a soubory. Význam a orientace v cestě k souborům.
- Praktické příklady a procvičování.
- Úvod do Internetu. Základní pojmy, jednoduchá práce s internetovým prohlížečem.
- Vyhledávání na Internetu. Pokročilejší práce s prohlížečem.
- Pokročilá práce s Internetem. Pokračování a rozvíjení dovedností, trénink.
- Praktické příklady a procvičování. Praktické informace o využití Internetu pro každodenní život.
- Středověká Třebíč I., II.
- Kněz a sběratel František Sušil a osudy jeho písňové sbírky.
- Starověký Řím.
- Literární mýty a záhady. O osudech českých spisovatelů B. Němcové, K. H. Máchy, V. Mrštíka.
- Zvyky na Horácku.
- Milující vidí srdcem svým. Poetický salon herečky Gabriely Vránové, vyprávění o milovaných básnících herečky, přednes jejich veršů a ukázky poetických filmových klipů režiséra Ondřeje Kepky.
- Stáří z pohledu alternativní medicíny.
- Počítače pro začátečníky. Základní pojmy, hardware, software, počítačová sestava, úvod do operačního systému.
- Internet pro začátečníky. Základní informace o Internetu, jak vyhledávat informace, orientace na obrazovce.⁸⁰

---

⁷⁹ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvvs.htm

⁸⁰ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvvs.htm

2008:

- Krásy jižního Švýcarska. Amatérský filmový dokument z cesty.
- Od kolébky ke hrobu.
- Novověká Třebíč.
- Počítače pro začátečníky. Kurz byl rozdělen do 6 lekcí. Cílem bylo především přesvědčit účastníky, že počítač může být pro všechny.
- Základní pojmy, hardware, software, počítačová sestava.
- Internet pro začátečníky. Základní informace a pojmy Internetu, jak vyhledávat informace, orientace na obrazovce, práce s internetovým prohlížečem, pohyb po webových stránkách, výhody Internetu a další základy.
- Karel starší ze Žerotína.
- Třebíč v době baroka.
- Anna Pammrová. Život a tvorba překladatelky, básnířky, autorky esejů, vstoupila do povědomí především díky přátelství s Otokarem Březinou.
- Karel Čapek.
- Bedřich Vaniček.
- Jakub Deml.
- Venkovské stavby na západní Moravě.
- Egypt.
- Pohybová aktivita ve stáří.
- Starověké Řecko.
- Vánoční hrátky s pamětí.⁸¹

---

⁸¹ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

2009:

- Internet prakticky.
- Word pro začátečníky.
- Word pro pokročilé.
- E-mail pro začátečníky.⁸²
- Třebíčská židovská čtvrť. Přednáška s vycházkou.
- Osobnosti Třebíčska: Msgre. Dr. Jan Evangelista Sedlák, profesor bohosloví a historik. Vladimír Šťastný, český kněz a básník.
- Kniha mého srdce. Knihy nominované v anketě TOP 12 a jejich autoři.
- Buddhismus.
- Památné stromy.
- Vzpomínání s Dagmar Steinovou, významnou českou překladatelkou. Vzpomínala na období 20. – 50. let 20. století – pokrývající řadu klíčových událostí, válečná emigrace a následný pobyt nejen v Londýně, ale i v Moskvě.
- Judaismus.
- Třebíčské památky UNESCO.
- Jak léčily babičky.
- Vánoční literární večírek. Vánoce v literatuře, literatura o Vánocích, tipy na vánoční literární dárky.
- Poprvé u počítače – praktické cvičení.
- Základy práce na počítači – praktické cvičení.
- Práce s texty – praktické cvičení.
- Poprvé u Internetu – praktické cvičení.
- Vyhledávání informací na Internetu – praktické cvičení.
- Internet prakticky – praktické cvičení.
- Pokročilá práce s internetovým prohlížečem.
- Pokročilé vyhledávání informací na Internetu.
- E-mail.⁸³

---

⁸² Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

⁸³ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

2010:

- Třebíčské památky UNESCO II.
- Karel Hynek Mácha.
- Autem po Francii: Horní a Dolní Loira, Bretaň, Alsasko, Kaňon du Verdon, Provence, Katarské hrady, Burgundsko.
- Jak kráčel čas naším krajem. Nevšední příběhy od Jevišovky a Rokytne.
- Královničky – svatodušní obřad výročního cyklu spojený se zpěvem a tancem.
- Židovské svátky a obřady.
- Poprvé u počítače. Úvod do operačního systému Windows. Spouštění programů, práce s klávesnicí a myší, funkce jednotlivých kláves. Práce se složkami a soubory.
- Práce s texty. Základy psaní a úpravy textu v textovém editoru. Ukládání, tisk, kopírování textu.
- Internet pro začátečníky. Základy práce s internetovým prohlížečem, vyhledávání informací na Internetu, vyhledávání prostřednictvím katalogu, fulltextové vyhledávání, formulace dotazů.
- Internet prakticky. Vyhledávání v jízdnicích řádech, mapách, na portálu státní správy a samosprávy apod.
- Pokročilejší práce s internetovým počítačem. Tisk a ukládání internetových stránek, záložky, oblíbené položky, hledání z prohlížeče apod.
- E-mail. Založení e-mailové schránky, psaní a posílání a čtení zpráv, práce s adresářem, nastavení e-mailové schránky.⁸⁴
- Práce s textovým editorem MS Word. Základy práce s textovým editorem, vzhled stránky, vlastnosti dokumentu, formátování textu, formátování odstavce, ukládání dokumentu, kopírování, přesouvání textu, objekty v textu, uživatelská nastavení programu.
- Úvodní přednáška ke kurzu Práce s digitální fotografií.
- Práce s digitální fotografií. Přenos fotografií do PC ke zpracování, základy a pokročilejší úpravy obrazu, vytváření prezentací, publikování.
- Úvodní přednáška ke kurzům Komunikace a zábava na Internetu a Sociální sítě.
- Sociální sítě. Úvod do sociálních sítí Facebook, Twiter, Youtube, Badoo, Lidé.cz, založení osobního profilu.⁸⁵

---

⁸⁴ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

⁸⁵ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

- 100 let letectví na Třebíčsku. Peřinova Mohyla.
- Alfons Mucha. O jednom z nejslavnějších českých malířů.
- Nenávidění miláčkové. O zatracovaných druzích živočichů, kteří by nám ale mohli být v mnoha ohledech vzorem.
- Buddha - život a nauka.
- Tajemný svět Etrusků.
- Ayurvéda v praxi – zima se blíží.
- Malý průvodce efektivní komunikace.
- Románská architektura na Moravě I.
- Románská architektura na Moravě II.
- Na cestě k emancipaci. Židovské ghetto v 1. pol. 19. století.
- Kvalitně zfilmované knihy.⁸⁶
- Trénování paměti pro pokročilé. Kurz zaměřený na trénování koncentrace je určen seniorům a zdravotně postiženým, kteří si chtějí ověřit své schopnosti a pomocí interaktivní tréninkové metody si zlepšit koncentraci při čtení, rozhodování a plnění každodenních úkolů (cena 100 Kč za celý cyklus).
- Trénování paměti pro začátečníky. Součástí jednotlivých lekcí je aktivní zvládnání paměťových technik, testy a cvičení (cena 100 Kč za celý cyklus).⁸⁷

---

⁸⁶ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/senior.htm

⁸⁷ Zdroj: www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/senior.htm

5.4 Zdravá města podporují aktivní stáří

Zdravé město Třebíč se problematikou seniorů intenzivně zabývá od roku 1999. Seniorům nabízí možnosti pro aktivní život. Společně s partnerskými organizacemi projektu Zdravé město pořádají nejrůznější společenské akce. Na Vánoce jsou to neformální setkání dětí z místních základních a mateřských se seniory z domova důchodců. **Městská knihovna**, partner projektu Zdravé město, organizuje hudební pořady společně pro děti, mládež a seniory. Při těchto pořadech se obě generace sblíží a starší generace poznává, že i hudba pro mladé, může být pěkná a naopak.

Univerzity třetího věku, program celoživotního vzdělávání, si také ve Zdravých městech našla mnoho nadšených příznivců.

Projekt Celoživotního vzdělávání seniorů je řešen za finanční podpory města Třebíč v rámci dotačního programu „Grantový systém Zdravé město“.⁸⁸

---

⁸⁸ Zdroj: www.tretivek.cz/200802/zdrava-mesta-podporuji-aktivni-stari/

6. Závěr

Bakalářská práce popisuje možnosti vzdělávání seniorů v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč, jeho dostupnost a instituce, které vzdělávání seniorům nabízí. Upozorňuje na změny spojené se stářím a stárnutím, a na specifika vzdělávání seniorů. V bakalářské práci je popisována problematika vzdělávání seniorů a možnosti vzdělávání v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Cílem teoretické části je upozornit na specifika při vzdělávání seniorů vymezení pojmů a popsat odlišnosti při vzdělávání seniorů. Dále se zabývá vědními obory, které se věnují vzdělávání dospělých a seniorů.

Praktická část je věnována organizacím a institucím, které vzdělávání seniorů poskytují. Při průzkumném šetření bylo zjištěno, že vzdělávání seniorů v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč není jen okrajovou záležitostí. Poskytují je jak státní organizace, tak i soukromé instituce a nabídka možností vzdělávání pro seniory je na dobré úrovni. Senioři jsou velmi aktivní, účastní se velkého množství činností, ať už se jedná o organizované programy, či aktivity prováděné ve volném čase. Po zhodnocení průzkumného šetření byly stanovené cíle splněny, práce bude užitečným přínosem v orientaci nabídky vzdělávání seniorů v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá Systémem vzdělávání seniorů. Práce se skládá z 6 kapitol. V první kapitole jsou vymezeny pojmy senior a stáří. Dále se věnuje procesu stárnutí a změnám, které jsou spojené se stářím. Druhá kapitola popisuje vědní disciplíny – andragogiku a gerontologii. Ve třetí kapitole je uvedena legislativa vzdělávání seniorů v současném světě a ČR. Edukaci seniorů, její historii, podmínkách, faktorům ovlivňujícím proces učení, cílům, funkcím, metodám a formám edukace seniorů je věnována čtvrtá kapitola.

Pátá kapitola je zaměřena na průzkumné šetření o možnosti a dostupnosti vzdělávání seniorů v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč. Šestá kapitola popisuje zjištění z průzkumného šetření provedeného v institucích a pomocí internetové sítě, které vzdělávání seniorům poskytují.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá Systémem vzdělávání seniorů. Popisuje pojem senior, stáří, vědní disciplíny, které se zabývají vzděláváním seniorů a dospělých. Vymezuje možnosti celoživotního vzdělávání, faktory, podmínky, cíle, metody, formy a bariéry. Průzkumné šetření je o nabídce vzdělávání pro seniory v regionu kraje Vysočina a okresu Třebíč.

Klíčová slova

Senior, stáří, stárnutí, změny ve stáří, andragogika, gerontologie, vzdělávání, celoživotní vzdělávání.

Abstract

The bachelor thesis deals with the system of seniors' education. It describes terms of a senior, old age, branches of science, which are concentrated on the education of seniors and adults. It determines the possibilities of lifetime education, factors, conditions, aims, methods, forms and barriers. Explorations are about the education's offer for seniors who live in our region Vysočina and the township Třebíč.

Keywords

Senior, old age, senility, changes in the old age, gerontology, education, lifetime education.

Seznam použité literatury

1. Literatura

BENEŠ, M. *Andragogika*. Grada Publishing, 2008.

GAJDUŠKOVÁ, H., POKORNÁ, M., JANOŠKOVÁ, K., PEKÁRKOVÁ, H., ZUBKOVÁ, A., JEŽKOVÁ, Z. *Senioři v komunitní knihovně*. Masarykova veřejná knihovna Vsetín, Leden 2008.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Havlíček Brian Team, Praha 2010.

KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Grada Publishing, Praha 2008.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004.

RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. *Učíme se po celý život?*
Brno: Masarykova univerzita, 2009.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009.

TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Computer Press, Brno 2009.

2. Internetové zdroje

www.vspj.cz/zajemci/obecne.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61&obor

www.vspj.cz/zajemci/podminky.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61

www.vspji.cz

www.vspj.cz/zajemci/obecne.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61&obor

www.vspj.cz/zajemci/prg_u3v.php?id=2&id_druha_uroven=136&id_treti_uroven=61
cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1padomoravsk%C3%A1_vysok%C3%A1_%C5%A1kola_T%C5%99eb%C3%AD%C4%8D

www.zmvs.cz/napsalionas.html

www.zmvs.cz/zprava-zmvs-otvira-dvere-seniorum-86.htm

www.zmvs.cz/Informace%20o%20U3V.html

www.zmvs.cz/kurzy-u3v.html

www.zmvs.cz/Informace%20o%20U3V.html

www.jsmiramare.cz

ajaktr.cz/?p=senior

www.ikaros.cz/node/1210

www.kkvysociny.cz/o_knihovne.aspx

www.kkvysociny.cz/modul_sluzby/vzdelavani.aspx

www.kkvysociny.cz/modul_sluzby/uvc.aspx

www.centrumvysocina.cz/o-nas-centrum-vysocina.html

www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archivcvs.htm

www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/senior.htm

www.tretivek.cz/200802/zdrava-mesta-podporuji-aktivni-stari/

Seznam zkratk a symbolů

A3V	Akademie třetího věku
AU3V	Akademie univerzit třetího věku
AIUTA	Asociace univerzit třetího věku
AJAK	Akademie J. A. Komenského
ČR	Česká republika
EFOS	Evropské sdružení starších studentů na univerzitách
EU	Evropská Unie
GPS	Vojenský družicový polohový systém
ISVOŠ	Informační systém vybavený e-learningem
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
PC	počítač
U3V	Univerzita třetího věku
UK	Univerzita Karlova
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu
UVČ	Univerzita volného času
VŠPJ	Vysoká škola polytechnická Jihlava
ZMVŠ	Západomoravská vysoká škola

